

Rätt till delaktighet och likabehandling

Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2018–2019

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 6/2018

Rätt till delaktighet och likabehandling

Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter
för personer med funktionsnedsättning 2018–2019

Social- och hälsovårdsministeriet

ISBN tryckt.: 978-952-00-3923-3

ISBN PDF: 978-952-00-3924-0

Pärmbilder: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Rodeo, Shutterstock

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2018

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	8.5.2018	
Publikationens titel	Rätt till delaktighet och likabehandling. Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2018–2019		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 6/2018		
ISBN tryckt	978-952-00-3923-3	ISSN tryckt	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-3924-0	ISSN PDF	1797-9854
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3924-0		
Sidantal	77	Språk	svenska
Nyckelord	jämlighet, delaktighet, tillgänglighet, mänskliga rättigheter, personer med funktionsnedsättning		
Referat	<p>I det nationella handlingsprogrammet för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning fastställs de åtgärder genom vilka genomförandet av konventionen främjas inom olika förvaltningsområden under den första handlingsprogramperioden 2018–2019.</p> <p>Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning VANE har ansvarat för utarbetandet av handlingsprogrammet. IVANE finns företrädare för funktionshinderorganisationer, arbetsmarknadsorganisationer och de ministerier som är viktiga med tanke på rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I samband med utarbetandet av handlingsprogrammet har man hört funktionshinderorganisationer och personer med funktionsnedsättning och på det sättet fått information om vilka frågor enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som i första hand bör främjas genom handlingsprogrammet. Utifrån detta har man fört diskussioner med olika ministerier om de konkreta åtgärder med vilka dessa frågor förs vidare.</p> <p>Handlingsprogrammet består av 82 åtgärder, och de olika ministerierna har förbundit sig att genomföra dem. Åtgärderna har också indelats i åtgärder som genomförs under handlingsprogramperioden och åtgärder på lång sikt. För varje åtgärd finns det en ansvarig instans eller ansvariga instanser. Genomförandet av åtgärderna ska utvärderas vid handlingsprogramperiodens slut.</p> <p>I handlingsprogrammet framhävs betydelsen av delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i den föränderliga omvärlden samt betydelsen av tillgängligheten som en förutsättning för att tillgodose övriga rättigheter. Viktiga mål för handlingsprogrammet är att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning samt integreringen av dessa rättigheter inom olika förvaltningsområden och i samhället i stort.</p>		
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Tryckort och år	Grano Ab, 2018		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	8.5.2018	
Julkaisun nimi	Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 6/2018		
ISBN painettu	978-952-00-3923-3	ISSN painettu	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-3924-0	ISSN PDF	1797-9854
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3924-0		
Sivumäärä	77	Kieli	ruotsi
Asiasanat	yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys, saavutettavuus, ihmisoikeudet, vammaiset		
Tiivistelmä	<p>YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa on määritelty ne toimenpiteet, joilla vammaissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla ensimmäisellä toimintaohjelmakaudella 2018–2019.</p> <p>Toimintaohjelman tekemisestä on vastannut VANE, jossa ovat edustettuina vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Toimintaohjelmaa laadittaessa on kuultu vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä ja näin saatu heiltä tietoa niistä YK:n vammaissopimuksen mukaisista asioista, joita toimintaohjelmassa tulisi ensisijaisesti edistää.</p> <p>Toimintaohjelma koostuu 82 toimenpiteestä, joiden toteuttamiseen eri ministeriöt ovat sitoutuneet. Toimenpiteet on vielä jaoteltu toimintaohjelmakaudella toteutettaviin ja pidemmän aikavälin toimenpiteisiin ja jokaisen toimenpiteen kohdalla on merkitty vastuutaho tai vastuutahot. Toimenpiteiden toteutumista arvioidaan toimintaohjelmakauden päättyessä.</p> <p>Toimintaohjelmassa korostuu vammaisten henkilöiden osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä. Toimintaohjelman tärkeinä tavoitteina on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistaminen eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.</p>		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Painopaikka ja vuosi	Grano Oy, 2018		
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health	8.5.2018	
Title of publication	Right to social inclusion and equalit. The National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2018–2019		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 6/2018		
ISBN (printed)	978-952-00-3923-3	ISSN (printed)	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-3924-0	ISSN (PDF)	1797-9854
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3924-0		
Pages	77	Language	Swedish
Keywords	equality, participation, accessibility, human rights, persons with disabilities		
<p>Abstract</p> <p>The National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities determines the measures that will be taken to promote the implementation of the Convention in different administrative sectors during the first action plan period 2018–2019.</p> <p>The Action Plan has been drawn up by VANE (Advisory Board for the Rights of Persons with Disabilities), which has representatives from disabled people's organisations, labour market organisations and the key ministries regarding the rights of persons with disabilities. Disabled people's organisations and persons with disabilities have been consulted during the process of drawing up the Action Plan to obtain information about the matters that according to the convention should primarily be promoted in the Action Plan. Based on this information, discussions about the concrete measures for taking these matters forward have been conducted with different ministries.</p> <p>The Action Plan comprises 82 measures, to the implementation of which the different ministries have committed themselves. These measures have been divided into measures that are to be implemented during this action plan period and measures that will be implemented over a longer period of time. A responsible body or bodies have been indicated for each measure. The realisation of the measures will be assessed at the end of the action plan period.</p> <p>The Action Plan emphasises the importance of social inclusion of persons with disabilities in the changing operational environment and the importance of accessibility as a precondition for the realisation of the other rights. One of the main objectives of the Action Plan is increasing awareness of the rights of persons with disabilities and mainstreaming these rights in different administrative sectors and more widely in society.</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Printed by (place and time)	Grano Ltd, 2018		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	8.5.2018	
Publikationens titel	Rätt till delaktighet och likabehandling. Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2018–2019		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 6/2018		
ISBN tryckt	978-952-00-3923-3	ISSN tryckt	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-3924-0	ISSN PDF	1797-9854
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3924-0		
Sidantal	77	Språk	svenska
Nyckelord	jämlighet, delaktighet, tillgänglighet, mänskliga rättigheter, personer med funktionsnedsättning		
Referat	<p>Förenta nationerna (FN) godkände konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning år 2006. I Finland trädde konventionen i kraft 2016.</p> <p>I detta nationella åtgärdsprogram fastställs de åtgärder genom vilka Finland inom olika sektorer ska föra framåt de frågor som konventionen behandlar.</p> <p>Åtgärdsprogrammet gäller under åren 2018–2019. Åtgärdsprogrammet har utarbetats av delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VANE). I Vane har funnits företrädare för funktionshindersorganisationer, arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer samt de ministerier som svarar för rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.</p> <p>I arbetet har VANE hört funktionshindersorganisationerna och personer med funktionsnedsättning. Dessa har berättat vilka frågor som Finland särskilt bör föra framåt. Utifrån detta har VANE med ministerierna diskuterat genom vilka praktiska åtgärder de frågor som tas upp i funktionshinderskonventionen kan föras framåt.</p>		

I åtgärdsprogrammet anges 82 åtgärder som olika ministerier har förbundit sig till att vidta.

Åtgärderna har delats in i två delar:

de som ska vidtas under åren 2018–2019

och de som ska vidtas på lång sikt.

För varje åtgärd anges den myndighet som ansvarar för åtgärden.

Resultatet utvärderas i slutet av programperioden.

I åtgärdsprogrammet betonas delaktigheten för personer med funktionsnedsättning, dvs. möjligheten att påverka det egna livet och att delta i samhällsaktiviteter.

En annan viktig fråga som tas upp är hur viktig tillgängligheten är.

Tillgängligheten förbättrar exempelvis rörligheten och också tillgången till information på olika sätt.

Dessutom är målet att öka kunskaperna och medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning så att de beaktas i all verksamhet på de olika förvaltningsnivåerna och i hela samhället

Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet
Tryckort och år	Grano Ab, 2018
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

Innehåll

TILL LÄSAREN	11
1 Referensram: De centrala internationella handlingarna	13
1.1 FN:s funktionshinderskonvention.....	13
1.2 FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling.....	14
2 Det nationella genomförandet av FN:s funktionshinderskonvention ...	16
2.1 Det nationella genomförandet och övervakningen av funktionshinderskonventionen.....	16
2.2 Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning..	17
2.3 Programarbetet.....	17
3 Utgångspunkter för åtgärdsprogrammet	20
3.1 Statsminister Sipiläs regeringsprogram.....	20
3.2 Sammanfattning av samrådet med funktionshindersorganisationerna ...	21
3.3 Sammanfattning av enkätresultaten	22
4 Innehållsområden och åtgärder	25
4.1 Delaktighet för personer med funktionsnedsättning (Artikel 4.3 i funktionshinderskonventionen).....	25
4.1.1 Genomförande av delaktigheten	25
4.1.2 Åtgärder för att stärka inkluderingen	27
4.2 Jämlikhet och icke-diskriminering (Artikel 5, 6, 7, 12 och 13 i funktionshinderskonventionen).....	28
4.2.1 Realisering av jämlikheten	28
4.2.2 Åtgärder för att stärka jämlikheten	30
4.3 Bättre medvetenhet och faktaunderlag (Artikel 8 och 31 i funktionshinderskonventionen).....	31
4.3.1 Medvetenhetens och faktaunderlagets nuläge	31
4.3.2 Åtgärder för bättre medvetenhet och faktaunderlag.....	33
4.4 Tillgänglighet (Artikel 9 och 21 i funktionshinderskonventionen)	34
4.4.1 Realisering av tillgängligheten	35
4.4.2 Åtgärder för att förbättra tillgängligheten.....	38

4.5	Självständigt liv och delaktighet (Artikel 12, 14, 19 och 29 i funktionshinderskonventionen)	39
4.5.1	Realisering av ett självständigt liv och delaktighet	39
4.5.2	Åtgärder för att stärka ett självständigt liv och delaktighet	41
4.6	Rörlighet (Artikel 9, 18 och 20 i funktionshinderskonventionen).....	42
4.6.1	Tillgodoseende av rätten till oberoende rörlighet.....	42
4.6.2	Åtgärder för att stärka rätten till oberoende rörlighet	44
4.7	Utbildning (Artikel 24 i funktionshinderskonventionen)	45
4.7.1	Genomförande av lika utbildningsmöjligheter.....	45
4.7.2	Åtgärder för att stärka lika möjligheter till utbildning	48
4.8	Hälsa, habilitering och rehabilitering (Artikel 25 och 26 i funktionshinderskonventionen)	49
4.8.1	Genomförande av tillgången till lika habilitering, rehabilitering och hälso- och sjukvårdstjänster	50
4.8.2	Åtgärder för att stärka tillgången till habilitering, rehabilitering och hälso- och sjukvårdstjänster	52
4.9	Arbete och sysselsättning (Artikel 27 i funktionshinderskonventionen)...	52
4.9.1	Tillgodoseende av lika rätt till sysselsättning och arbete.....	53
4.9.2	Åtgärder för att stärka jämlik sysselsättning och tillgång till arbete.....	56
4.10	Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet (Artikel 28 i funktionshinderskonventionen).....	57
4.10.1	Uppfyllande av en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet.....	58
4.10.2	Åtgärder för att stärka en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet.....	59
4.11	Kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott (Artikel 30 i funktionshinderskonventionen).....	59
4.11.1	Genomförande av jämlikheten vid deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott	60
4.11.2	Åtgärder för att stärka deltagandet i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott	61
4.12	Internationellt samarbete (Artikel 11, 32 och 33 i funktionshinderskonventionen).....	61
4.12.1	Tillgodoseende av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i det internationella samarbetet.....	62
4.12.2	Åtgärder för att stärka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i det internationella samarbetet.....	64
5	Övervakning	66
	Bilaga 1. Förteckning över åtgärder	67

TILL LÄSAREN

De grundläggande och mänskliga rättigheterna tillkommer alla. Det finns dock människogrupper för vilka rättigheterna inte tillgodoses, såvida man inte fäster särskild uppmärksamhet vid och vidtar särskilda åtgärder för att trygga dem. Personer med funktionsnedsättning är en sådan människogrupp. Därför fyller FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ett behov och därför behövs också särskilda nationella åtgärder för att trygga de rättigheter som konventionen tillförsäkrar.

Vid ratificeringen av konventionen förband sig Finland till att tillförsäkra personer med funktionsnedsättning fullvärdiga människorättigheter och grundläggande friheter samt att påskynda att dessa tillgodoses. Detta nationella åtgärdsprogram omfattar 82 åtgärder genom vilka vi i Finland kan se till att de grundläggande och mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses. Åtgärderna består av 12 helheter, varav en del är principiella och tvärspektoriella, medan andra fokuserar direkt på de olika förvaltningsområdena. I samband med varje delområde finns också korta beskrivningar av nuläget, som visar att vi inte börjar från tomta intet. Ändå återstår mycket att göra.

En genomgående bärande tanke i konventionen är att personer med funktionsnedsättning själva ska få vara delaktiga. Innan åtgärdsprogrammet utarbetades ordnade delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VANE) för funktionshindersorganisationerna ett samråd om konventionen. Hösten 2017 genomförde delegationen dessutom en enkät bland personer med funktionsnedsättning för att utreda hur deras rättigheter respekteras i Finland. I enkäten frågade man bland annat vilka rättigheter enligt FN:s funktionshinderskonvention som respondenterna anser att tillgodoses bra respektive dåligt och vad som i första hand borde åtgärdas. Personerna med funktionsnedsättning ansåg att rätten till arbete

förverkligades sämst och rätten till hälso- och sjukvård bäst. Den fråga som enligt respondenterna i första hand kräver åtgärder enligt dem är rätten till tillräcklig levnadsstandard och social trygghet. Avsikten har varit att beakta dessa budskap i både de långsiktiga och de kortsiktiga målen i åtgärdsprogrammet. Att trygga sysselsättningen för partiellt arbetsföra hör också till regeringen Sipiläs spetsprojekt. Dessutom vill regeringen genomföra en totalreform av den sociala tryggheten.

Visst har vi gjort framsteg, men enligt min mening har vi en bra bit kvar att gå. Vi kan inte nöja oss med att sysselsättningen, utbildningen och levnadsstandarden bland personer med funktionsnedsättning är sämre än hos den övriga befolkningen. I stället för institutionsboende vill jag se ett Finland där personer med funktionsnedsättning har ett hem som de upplever som ett hem – som en alldeles egen trygg hamn livet ut. Delaktigheten torde vara det delområde som kräver mest åtgärder; under tidens gång har man betraktat personer med funktionsnedsättning än som patienter och än som klienter. Det är nu hög tid att gå över till ett jämlikt delaktighetssamhälle där vi betraktar personer med funktionsnedsättning som myndiga personer. Den globala funktionshindersrörelsen har summerat detta i devisen "Inget om oss utan oss". Devisen för FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling lyder "Ingen ska lämnas utanför". Detta åtgärdsprogram är ett kraftfullt instrument för att föra dessa principer framåt också här i Finland.

familje- och omsorgsminister Annika Saarikko
Helsingfors den 13 mars 2018

1 Referensram: De centrala internationella handlingarna

1.1 FN:s funktionshinderskonvention

Förenta nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (FördrS 26 och 27/2016, dvs. FN:s funktionshinderskonvention eller funktionshinderskonventionen) och dess fakultativa protokoll trädde i kraft i Finland i juni 2016. Konventionens syfte är att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras inneboende värde.

Enligt 22 § i grundlagen (731/1999) ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Genom ratificeringen av konventionen har Finland förbundit sig till att trygga rättigheterna enligt konventionen. Funktionshinderskonventionen utgör en del av Finlands nationella lagstiftning. I enlighet med denna ska myndigheterna i all sin verksamhet se till att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning beaktas och främjas.

Konventionen består av 50 artiklar. Genomgående artiklar är bestämmelserna om konventionens syfte, allmänna principer och åtaganden, jämlikhet och icke-diskriminering, kvinnor och barn med funktionsnedsättning, bättre medvetenhet om situationen för personer med funktionsnedsättning, tillgänglighet och de för konventionen väsentliga definitionerna. Dessa ska beaktas i tolkningen av innehållet i samtliga artiklar.

De övriga artiklarna i funktionshinderskonventionen innehåller närmare bestämmelser om de nationella åtgärder som konventionen förutsätter samt om det inter-

nationella samarbetet, det nationella övervakningssystemet, det internationella systemet för övervakning av konventionen samt konventionsstatskonferensen.

Enligt konventionen innefattar personer med funktionsnedsättning bland annat personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra.

Funktionshinderskonventionen bidrar till medvetande om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, vilket förbättrar deras möjlighet att delta i samhälls- och verksamhet. Genom bättre medvetenhet kan attityderna ändras och därigenom individernas ställning påverkas. Konventionen bidrar också till att personerna med funktionsnedsättning själva blir mer medvetna om sina rättigheter.

Konventionen betonar att personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem ska involveras och inkluderas i allt beslutsfattande som gäller dem. Konventionen garanterar personer med funktionsnedsättning rätt till ett oberoende liv som en del av samhället. Basservicen ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Vid behov ska också individuella specialtjänster finnas tillgängliga.

I konventionen betonas vikten av skäliga anpassningar för att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska tillgodoses. Underlåtenhet att vidta skäliga anpassningar innebär diskriminering.

1.2 FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling

Målen i Förenta nationernas Agenda 2030 för hållbar utveckling godkändes 2015. De gäller från början av 2016 fram till 2030. Målen för hållbar utveckling utgör en fortsättning på FN:s millenniemål. Målen syftar till att åstadkomma en bättre värld genom att ta hänsyn till såväl miljön, människorna och de mänskliga rättigheterna som ekonomiska aspekter. Dessa mål är universella och tillkommer således alla, dvs. staterna, kommunerna, företagen och övriga aktörer. Målen gäller alla medlemsstater i FN.

I Agendan för hållbar utveckling betonas att alla mål är viktiga och anknyter till varandra. Ett mål kan inte nås utan ett annat, och för att målen ska nås behövs såväl staterna och beslutsfattarna som folket.

Ett viktigt mål är att minska ojämlikheten och att främja fredliga, rättvisa och inkluderande samhällen samt trygga de mänskliga rättigheterna. Devisen för Agenda 2030 är "Ingen ska lämnas utanför" (*Leave no one behind*). Ambitionen är att först nå fram till dem som blivit längst efter. Redan vid beredningen av dokumentet lades fokus på de allra fattigaste och mest utsatta för att de ska få sin röst hörd.

Funktionsnedsättningar och personer med funktionsnedsättning beaktas i målen för en hållbar utveckling. I målen nämns funktionsnedsättning elva gånger, i synnerhet i samband med utbildning, tillväxt och sysselsättning, ojämlikhet, tillgänglighet, datainsamling och måluppföljning. Även om funktionsnedsättning inte nämns i samband med samtliga mål, är målen betydelsefulla med hänsyn till en fullständig inkludering av personerna med funktionsnedsättning.

Agenda 2030 beaktar också tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och har därför i den internationella funktionshinderspolicyn nått upp till samma nivå som FN:s funktionshinderskonvention. Funktionshinderrelsens devis har redan länge varit "Inget om oss utan oss" (*Nothing about us without us*). I dag används den parallellt med "Ingen ska lämnas utanför".

2 Det nationella genomförandet av FN:s funktionshinderskonvention

2.1 Det nationella genomförandet och övervakningen av funktionshinderskonventionen

Utrikesministeriet (UM) och social- och hälsovårdsministeriet (SHM) är nationella kontaktpunkter för genomförandet av funktionshinderskonventionen. Vid social- och hälsovårdsministeriet har man inrättat en nationell samordningsmekanism, delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VANE). Delegationen har till uppgift att inom statsförvaltningen underlätta det nationella genomförandet av konventionen.

De uppgifter som hör till den självständiga och oavhängiga struktur som avses i funktionshinderskonventionen sköts av riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och människorättsdelegationen, som bildar den nationella människorättsinstitutionen. Strukturen finns till för att främja, skydda och övervaka genomförandet av funktionshinderskonventionen.

Genomförandet av konventionen övervakas internationellt genom rapporter som konventionsstaterna regelbundet ska lämna till kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Den första rapporten ska lämnas två år efter att konventionen trätt i kraft. Därefter ska konventionsstaterna lämna rapporter vart fjärde år och vidare när kommittén begär det. Det civila samhället har möjlighet att lämna en parallellrapport till kommittén. Kommittén behandlar rapporten samt drar slutsatser och utfärdar rekommendationer om den.

Övervakningen kompletteras av det fakultativa protokollet, genom vilket enskilda personer eller grupper av personer hos kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning kan anföra klagomål om upplevd kränkning av de rättigheter som erkänts genom funktionshinderskonventionen. I det fakultativa protokollet finns bestämmelser också om sådan prövning av allvarliga eller systematiska kränkningar som vidtas på kommitténs initiativ.

2.2 Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VANE) utgör den statliga samordningsmekanism som avses i funktionshinderskonventionen. Delegationen har i uppgift att underlätta det nationella genomförandet av funktionshinderskonventionen.

Delegationen finns i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet. Bestämmelser om dess uppgifter finns i förordningen 908/2016, där det konstateras att delegationen ska främja och samordna det nationella genomförandet av konventionen och beaktandet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i verksamheten inom alla förvaltningsområden och bland sina medlemmar utse en representant för personer med funktionsnedsättning att delta i verksamheten för de kontaktpunkter som avses i artikel 33 i konventionen.

Delegationen består av företrädare för ministerierna, personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga, arbetsmarknadsorganisationerna, kommunerna och landskapen samt forskningen. Delegationen har en ordförande, en vice ordförande och högst 16 andra medlemmar. Delegationen har en generalsekreterare och en planerare. Statsrådet tillsätter delegationen för fyra år i sänder.

2.3 Programarbetet

Bestämmelser om utarbetandet av ett åtgärdsprogram finns i förordningen om delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Delegationen

ska göra upp ett åtgärdsprogram för sin mandattid. Den första mandatperioden är kortare än den normala fyraårsperioden och pågår från den 1 januari 2017 till den 30 april 2019. I åtgärdsprogrammet ska delegationen fastställa viktiga nationella mål som främjar genomförandet av konventionen, metoder som ska användas för att nå målen samt behövlig uppföljning. Det är regeringens åtgärdsprogram, och de olika ministerierna förbinder sig till genomförandet av programmet och dess mål.

Genom åtgärdsprogrammet genomförs funktionshinderskonventionen på nationell nivå. Därför gäller det att i detta arbete också beakta det konventionsenliga åtagandet att genom de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning fullt ut involvera personerna i hela processen. Programarbetet samordnas av delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, till vilken funktionshindersorganisationerna har utsett sex företrädare för funktionshindersorganisationerna. Delegationen har också inom sig utsett en arbetsgrupp för åtgärdsprogrammet där funktionshindersorganisationerna likaså är företrädare.

Som stöd för utarbetandet av åtgärdsprogrammet ville man höra också funktionshindersorganisationerna och personer med funktionsnedsättning själva i vidare utsträckning. För detta ordnades för de nationella funktionshindersorganisationerna ett samråd där organisationerna ombads räkna upp de viktigaste frågorna som borde tas upp i det första åtgärdsprogrammet. Utlåtanden lämnades in av 15 funktionshindersorganisationer, och vid samrådet yttrade sig 17 organisationer.

Förutom samrådet genomfördes en elektronisk enkät, som funktionshindersorganisationerna och de kommunala råden för personer med funktionsnedsättning ombads sända vidare. Syftet med enkäten var att klargöra hur rättigheterna tillgodoses i vardag och ur deras närståendes synvinkel och att kartlägga prioriteringarna av vilka frågor som borde tas upp i åtgärdsprogrammet. Sammanlagt inlämnades 577 enkätsvar, 55 på svenska och 522 på finska. Samrådet har dokumenterats som en sammanfattning och enkäten som en rapport och sammanfattning. Dessa beaktades i diskussionerna kring åtgärdsprogrammet och därigenom när åtgärderna fastslogs. Resultaten och de frågor som lyfts fram har sålunda delgetts de berörda myndigheterna.

Det står klart att man framöver borde överväga också andra sätt för att höra personer med funktionsnedsättning och göra samråden mer tillgängliga. Det bör beaktas att alla personer med funktionsnedsättning inte klarar av att svara på en elektro-

nisk Webropol-enkät på standardspråk. De frågor som lyftes fram i samråden och enkäten beaktades i arbetet med åtgärdsprogrammet samtidigt som man dock var medveten om att urvalet inte är täckande och att alla personer med funktionsnedsättning de facto inte kunde besvara enkäten. I funktionshinderskonventionen betonas också att barn med funktionsnedsättning ska höras. För detta borde praxis utvecklas.

För arbetet med åtgärdsprogrammet ordnades möten med de ministerier som är centrala när det gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning, dvs. undervisnings- och kulturministeriet (UKM), justitieministeriet (JM), social- och hälsovårdsministeriet (SHM), kommunikationsministeriet (KM), arbets- och näringsministeriet (ANM), miljöministeriet (MM), utrikesministeriet (UM) och finansministeriet (FM). Inför mötena sammanställdes för varje förvaltningsområde de centrala åtagandena enligt funktionshinderskonventionen, och VANEs arbetsgrupp för åtgärdsprogrammet utarbetade preliminära åtgärdsförslag som underlag för diskussionerna. Närvarande under mötena var VANEs generalsekreterare, planerare, ordförande och medlemmar från arbetsgruppen för åtgärdsprogrammet samt från respektive ministerium de tjänstemän som ansvarar för de teman som behandlades.

3 Utgångspunkter för åtgärdsprogrammet

3.1 Statsminister Sipiläs regeringsprogram

Det strategiska programmet¹ för statsminister Sipiläs regering fastställer visionen för Finlands framtid: "Finland år 2025 är ett land som förnyas sig, som bryr sig och som är tryggt, där var och en av oss kan känna sig viktig. I vårt samhälle råder förtroende." Målet är en hållbar balans mellan individens skyldigheter och samhällets ansvar. Alla ska tas om hand och få hjälp i tid.

Regeringen har som mål att styra in Finlands ekonomi på en väg av hållbar tillväxt och förbättrad sysselsättning samt att säkerställa finansieringen av de offentliga tjänsterna och den sociala tryggheten. Regeringen håller fast vid det långsiktiga balansmålet inom den offentliga ekonomin och ska ta igen hållbarhetsunderskottet på tio miljarder euro. Det ska täckas med besparingar på fyra miljarder euro och med reformer som ska förbättra den offentliga ekonomin med fyra miljarder euro. De återstående två miljarderna ska täckas med åtgärder som främjar sysselsättning och tillväxt.

I regeringsprogrammet valde regeringen 5 prioriterade områden som konkretiseras i 26 spetsprojekt. De fem strategiska målen är sysselsättning och konkurrenskraft, kompetens och utbildning, välfärd och hälsa, bioekonomi och ren energi samt digitalisering, försöksverksamhet och avveckling av normer. Regeringen genomför dessutom pensionsreformen och social- och hälsovårdsreformen, minskar den offentliga sektorns utgifter och reformerar centralförvaltningen.

¹ Reringsprogrammet på webben: http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suo-mi_RUOTSI_YHDISTETTY_netsti.pdf/159cf517-d936-493c-8e47-b52912a8f824

3.2 Sammanfattning av samrådet med funktionshindersorganisationerna

Samrådet med funktionshindersorganisationerna ordnades för att stödja genomförandet av funktionshinderskonventionen. Syftet med samrådet var att klargöra vilka frågor funktionshindersorganisationerna ansåg vara viktigast att främja under programperioden. Varje funktionshindersorganisation förde fram 3–5 frågor som de ur sin egen synvinkel ansåg vara viktigast att beakta i arbetet med åtgärdsprogrammet. I denna sammanfattning redogörs för de teman som oftast återkom i samrådet.

Tillgänglighet är ett brett ämnesområde som togs upp oftast i organisationernas inlägg och utlåtanden. Såsom i artikel 9 i funktionshinderskonventionen poängterades även organisationerna i sina inlägg tillgänglighet i vid bemärkelse. Förutom den fysiska miljön lades stor vikt vid tillgänglig information.

Digitaliseringen togs upp i flera anföranden, och tryggheten av tillgängliga digitala tjänster betonades. I digitaliseringen måste tillgängligheten dessutom beaktas på ett mångsidigt sätt med hänsyn till olika användargrupper. I anförandena talades bland annat om kognitiv tillgänglighet och möjligheten att anlita tjänster med hjälpmedel för synskadade. Dessutom poängterades att alla inte klarar av att använda digitala tjänster och att dessa personer bör erbjudas personlig service.

Tillgänglighet omfattar också rätten att få information och att få uträtta ärenden på sitt eget språk, vilket underströks i många anföranden. Rätten att få information och att få uträtta ärenden på svenska och teckenspråk togs upp. Därtill betonades vikten av att främja också lättläst språk.

Även artikel 19 i funktionshinderskonventionen, som gäller rätten att få leva självständigt och delta i samhället, är ett omfattande tema, som framhölls näst mest i utlåtandena och anförandena. I detta sammanhang hänvisade man ofta till boendet och till att en person med funktionsnedsättning bör ha rätt att i enlighet med funktionshinderskonventionen få välja var och med vem hen vill bo. Bland annat konkurrensutsättningen av boendetjänster (se närmare punkten konkurrensutsättning) och byggandet av för stora boendeenheter ansågs hota tillgodoseendet av denna rätt. Personlig assistans, inklusive åtgärder för att utveckla och tillförsäkra denna tjänst även framöver, nämndes som en annan tjänst som garanterar ett självständigt liv.

Många organisationer framhöll betydelsen av likvärdig utbildning och rätten att delta i utbildning inom det allmänna utbildningssystemet, vilket funktionshinderskonventionen förutsätter. Särskilt oroade man sig för bland annat segregationen inom utbildningen, den reform av yrkesutbildningen som är under beredning, läro-medlens tillgänglighet och undervisningen på teckenspråk.

Flera organisationer tog upp praxisen vid konkurrensutsättning som ett missförhållande. Denna ansågs hota självbestämmanderätten, möjligheterna till ett självständigt liv och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Oron för konsekvenserna av konkurrensutsättningen uttrycktes i synnerhet i fråga om boende- och tolktjänster. Konkurrensutsättningen befaras i värsta fall äventyra rätten till ett liv, i och med att det är livsviktiga tjänster som konkurrensutsätts och det finns en risk för att den som utgår som segrare i konkurrensen saknar kompetens och sakkunskap. I många anföranden föreslogs att livsviktiga eller livslånga tjänster ska undantas från konkurrensförfarandet enligt upphandlingslagen.

En central princip i funktionshinderskonventionen är att personer med funktionsnedsättning ska involveras och höras i samband med beslut som gäller dem genom de organisationer som företräder dem. Många organisationer efterlyste kraftigare inkluderingspraxis i samband med de stora aktuella reformerna, såsom vårdreformen. Det ansågs också viktigt att stärka rollen för råden för personer med funktionsnedsättning på kommun- respektive landskapsnivå.

I anförandena betonades vikten av individuell mångprofessionell habilitering och rehabilitering, som behandlas i artikel 26 i funktionshinderskonventionen. Man tog upp bland annat hjälpmedlens betydelse, högklassig, tillräcklig och ändamålsenlig habilitering för barn med funktionsnedsättning och tillgången till likvärdig habilitering av likvärdig standard i alla delar av i landet.

3.3 Sammanfattning av enkätresultaten

Den elektroniska enkäten genomfördes för att stödja det nationella genomförandet av FN:s konvention om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Syftet med enkäten var att kartlägga hur man upplever att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses i vardagen, vilka frågor respondenterna ansåg

viktigast att främja och hur tillgodoseendet av rättigheterna bör främjas. Enkäten genomfördes hösten 2017. Den riktade sig till personer med funktionsnedsättning, deras anhöriga samt aktörer inom råden och funktionshindersorganisationerna och skickades ut som öppen e-post. Sammanlagt 577 svar inkom. En separat rapport om enkätresultaten har publicerats.²

Respondenterna ansåg att rättigheterna sammantaget tillgodoses ganska dåligt. Den rättighet som respondenterna ansåg tillgodoses bäst var rättigheten för personer med funktionsnedsättning att få tillgång till hälso- och sjukvårdstjänster på lika villkor som andra. Man ansåg dock att det fanns stora regionala skillnader i detta avseende. Rätten till arbete och till arbete på lika villkor som andra ansågs tillgodoses sämst. Respondenterna poängterade framför allt attitydproblemen, som ansågs hindra rättigheten från att tillgodoses.

Inom alla delområden i enkäten betonades behovet av att förbättra medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i samhället. I detta sammanhang efterlystes utbildning, information och attitydpåverkan. Också säkerställandet av jämlikheten i förhållande till den övriga befolkningen togs upp. I svaren betonades dessutom vikten av att personer med funktionsnedsättning inkluderas i de beslutsprocesser som gäller dem själva, såväl på individuell nivå vid beslut om exempelvis tjänster som på samhällelig nivå.

Säkerställandet av tillgängligheten betraktades som ett villkor för att de övriga rättigheterna ska tillgodoses och för att de faktiska verksamhetsförutsättningarna ska kunna garanteras. Man ville granska tillgängligheten i vid bemärkelse med beaktande av olika funktionshindersgruppers särskilda behov. Vikten av åtkomlig information betonades också starkt. I svaren framfördes bland annat behovet av lättläst kommunikation och kommunikation på teckenspråk samt beaktandet av tillgängligheten i fråga om digitala tjänster.

I enkäten ombads respondenterna ange vilka delområden man särskilt borde fokusera på under de följande två åren. Den allra viktigaste frågan som nämndes var

2 Hoffrén: Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Raportti keskeisistä kyselytuloksista. (Rapport om de viktigaste resultaten i en enkät om hur rättigheterna för personer med funktionsnedsättning förverkligas i vardagen). På webben: <https://vane.to/documents/2308875/2395516/Raportti+kyselyn+tuloksista.pdf/e6bd3b12-1554-43b4-8f6a-38a21143e419>

en tillräcklig levnadsstandard och social trygghet. På denna punkt oroade man sig framför allt för de personer med funktionsnedsättning som lever på minimiförmåner, såsom garantipension, och som dessutom har stora kostnader på grund av funktionsnedsättning eller sjukdom.

Som den näst viktigaste frågan som bör främjas framfördes ett självständigt liv och delaktighet i samhället. I svaren poängterades att det behövs stöd för beslutsfattande och att personer med funktionsnedsättning måste få sina åsikter hörda. Man ansåg att delaktigheten bäst kan stärkas genom att personer med funktionsnedsättning ges en möjlighet att bli hörda samt den hjälp och det stöd de behöver.

En tillgänglig miljö, tillräckliga individuella tjänster och en tillräcklig försörjning ansågs möjliggöra ett självständigt och delaktigt liv i samhället. I synnerhet boendetjänsterna, personlig assistans, transporttjänsterna och en tillräcklig social trygghet ansågs viktiga. Konkurrensutsättningen, som ansågs minska delaktigheten och beaktandet av de individuella behoven, betraktades som ett hot.

4 Innehållsområden och åtgärder

I kapitlet redogörs i korthet för de centrala konventionskraven för varje innehålls-område. Under innehållsområdena anges de olika förvaltningsområdenas åtgärder under denna programperiod och på lång sikt. De olika ministerierna har förbundit sig till att vidta de åtgärder som de ansvarar för. Eventuella anslagstillägg för genomförandet av åtgärdsprogrammet överenskomms senare som en del av processerna i samband med planen för de offentliga finanserna samt budgeten.

De fyra första innehållsområdena (delaktighet för personer med funktionsnedsättning, jämlikhet och icke-diskriminering, bättre medvetenhet och faktaunderlag samt tillgänglighet) är genomgående teman som ska beaktas också i genomförandet av de övriga artiklarna.

4.1 Delaktighet för personer med funktionsnedsättning (Artikel 4.3 i funktionshinderskonventionen)

Funktionshinderskonventionen förutsätter att man i de beslutsfattande processerna för personer med funktionsnedsättning samråder med och involverar dem i beslutsfattandet. Inkluderingen sker genom funktionshindersorganisationerna. Också barn med funktionsnedsättning ska inkluderas i beslutsfattande som gäller dem.

4.1.1 Genomförande av delaktigheten

I Finland har de nationella funktionshindersorganisationerna anslutit sig till Handikappforum rf, som är en paraplyorganisation för cirka 30 funktionshindersorganisationer. Dessutom har de svenska funktionshindersorganisationerna gått samman i Sams rf. De flesta funktionshindersorganisationerna är dessutom medlemmar i paraplyorganisationen Soste rf för social- och hälsoorganisationer. I samband med

de flesta stora lagstiftningsprojekten och andra reformprojekt hörs såväl enskilda funktionshindersorganisationer som paraplyorganisationerna regelbundet, men inkluderingen är alltjämt i viss mån slumpartad och varierar mellan de olika förvaltningsområdena. Exempelvis i samband med de centrala reformerna av funktionshinderslagstiftningen inom social- och hälsovården är det redan etablerad praxis att man inkluderar och hör organisationerna. Den goda praxisen bör med fördel spridas, och i exempelvis lagberedningsanvisningarna bör intas en anteckning om att personer med funktionsnedsättning ska inkluderas i sådana frågor som gäller dem.

Att barn med funktionsnedsättning hörs är alltjämt tämligen sällsynt, även om familjerna inkluderas till många delar. Även organisationerna för föräldrar till barn med funktionsnedsättning är aktiva. Det gäller dessutom att få de privata serviceproducenterna att förstå hur viktigt det är att samarbeta med funktionshindersorganisationerna, till exempel för att utveckla tjänsternas tillgänglighet. Detta skulle minska bland annat behovet av rimliga anpassningar enligt diskrimineringslagen (1325/2014).

Personerna med funktionsnedsättning ska finnas företrädna i de nationella mekanismerna enligt artikel 33 i funktionshinderskonventionen. Kontaktpunkten har en företrädare för personer med funktionsnedsättning, och samordningsmekanismen, dvs. delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, har förutom viceordföranden fem företrädare för personer med funktionsnedsättning och ersättare för dem. I samband med den oberoende mekanismen, Människorättsdelegationen, finns en permanent sektion, nämligen kommittén för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Enligt kommunallagen (410/2015) ska varje kommun i Finland ha ett råd för personer med funktionsnedsättning, som också kan vara gemensamt för flera kommuner. Rådet inrättas av kommunstyrelsen för att garantera att personer med funktionsnedsättning samt deras anhöriga och organisationer har en tillräcklig representation i rådet. Kommunstyrelsen ska sörja för rådets verksamhetsförutsättningar.

Råd för personer med funktionsnedsättning kommer att inrättas också i de kommande landskapen. Dessa mekanismer garanterar för sin del inkluderingen av personer med funktionsnedsättning, förutsatt att de ges tillräckliga verksamhetsmöjligheter och stöds av både kommunerna och landskapen. Även medvetenheten och aktiviteten hos personerna med funktionsnedsättning själva avgör rådets

faktiska betydelse. Finansministeriet, Kommunförbundet och VANE har i samarbete utarbetat en handledning³ som stöd för inrättandet av råd för personer med funktionsnedsättning på landskapsnivå.

Undersökningar visar att det samhälleliga deltagandet bland personer med funktionsnedsättning dock alltjämt är betydligt mer anspråkslöst än bland den övriga befolkningen, med undantag för deltagande i organisationsverksamhet⁴. Även resultaten av den enkät som Vane genomförde hösten 2017 var liknande. Av de 577 respondenterna ansåg 317 att inkluderingen genomförs antingen dåligt eller ganska dåligt, medan endast 99 ansåg att inkluderingen genomförs bra eller ganska bra.

I undersökningarna har man som hinder för delaktigheten angett exempelvis den svaga ekonomiska situationen och andra hinder, såsom miljöns och tjänsternas otillgänglighet, attitydklimatet, bristfällig assistans och bristfälligt stöd samt avsaknaden av lämpliga möjligheter till delaktighet. De samhälleliga strukturreformerna, såsom vårdreformen, ger möjlighet att utveckla nya kanaler och former för att stärka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning.

4.1.2 Åtgärder för att stärka inkluderingen

Långsiktiga åtgärder:

1. Tillvägagångssätten för att inkludera personer med funktionsnedsättning i lagberedningen och utvecklingsprojekt ska utvecklas. .
Ansvariga: Samtliga ministerier
2. En genuin inkludering av personer med funktionsnedsättning ska främjas på både kommunal nivå och landskapsnivå. Inkluderingen av personer med funktionsnedsättning i landskapsreformen ska säkerställas. Verksamheten för råden för personer med funktionsnedsättning i kommunerna och landskapen ska stödas för att säkra påverkansmöjligheterna genom informationsstyrning och spridning av god praxis.

Ansvariga: FM, SHM och JM

³ Handbok på webben (på finska): <http://alueuudistus.fi/documents/1477425/4064731/Opas+maakunnan+vammaisneuvoston+toimintaan+020118.pdf/9d61ad98-9650-46f4-8a25-92f19a174139>

⁴ Teittinen & Vesala i THL:s publikation Osallistuminen, hyvinvointi ja sosiaalinen osallisuus – ATH-tutkimuksen tuloksia. Järjestökentän tutkimusohjelma 2015. På webben: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131489/URN_ISBN_978-952-302-757-2.pdf?sequence=1

Åtgärder under programperioden:

3. Funktionshindersorganisationerna samt råden för personer med funktionsnedsättning i både kommunerna och landskapen ska garanteras delaktighet i social- och hälsovårdsberedningen i landskapen.
Ansvarig: SHM
4. Kommunerna och landskapen ska stödas vid inrättandet av råd för personer med funktionsnedsättning.
Ansvariga: FM, SHM och JM
5. Information om rättigheterna att delta, kommunernas och landskapens nya roller och de nya elektroniska tjänsterna ska spridas i tillgänglig form. Behovet av tillgängligt material och tillgängliga broschyrer ska kartläggas.
Ansvarig: JM
6. Stöd ska ges så att en företrädare för funktionshindersorganisationerna kan delta i FN:s konventionsstatskonferens enligt funktionshinderskonventionen.
Ansvarig: UM

4.2 Jämlikhet och icke-diskriminering (Artikel 5, 6, 7, 12 och 13 i funktionshinderskonventionen)

Alla är lika inför lagen och berättigade till lika skydd och lika förmåner. Effektiv tillgång till rättssystemet för personer med funktionsnedsättning ska säkerställas på samma villkor som för andra. Diskriminering på grund av funktionsnedsättning är förbjuden. I funktionshinderskonventionen har man fäst särskild vikt vid ställningen för barn och kvinnor med funktionsnedsättning. De ska kunna åtnjuta alla rättigheter på samma villkor som andra.

4.2.1 Realisering av jämlikheten

Den finska diskrimineringslagstiftningen (1325/2014) reformerades i början av 2015, och reformen medförde flera förbättringar av rättsskyddet för personer med funktionsnedsättning. Bland de viktigaste kan nämnas bestämmelsen om att vägran att göra rimliga anpassningar betraktas som diskriminering samt utvidgning-

en av tillsynsmyndigheternas mandat till att gälla diskriminering av personer med funktionsnedsättning.

Enligt diskrimineringslagen ska myndigheterna, utbildningsanordnarna och arbetsgivarna bedöma och främja likabehandling i fråga om alla de förbjudna diskrimineringsgrunderna i lagen inklusive personer med funktionsnedsättning. Justitieministeriet har utarbetat anvisningar och metoder som stöd för likabehandlingsplaneringen och ordnat utbildning om innehållet i diskrimineringslagen tillsammans med andra ministerier och frivilligorganisationer.

Trots den positiva lagstiftningsutvecklingen förekommer alltså betydande problem i hur likabehandlingen av personer med funktionsnedsättning realiserar. Enligt utredningen Med funktionsnedsättning är jag en andra klassens medborgare⁵, som genomfördes inom ramen för den nationella uppföljningsgruppen för diskriminering, berättade 60 procent av alla som svarade på enkäten att de upplevt diskriminering på något område i livet under det senaste året, och över hälften ansåg att attitydklimatet gentemot personer med funktionsnedsättning är dåligt eller mycket dåligt i Finland.

Av utredningen framgick att diskriminering upplevdes i synnerhet i utbudet på varor och tjänster, vid rekrytering och på arbetsplatserna. Enligt utredningen är uteslutningen ur och attitydklimatet i arbetslivet centrala problem när det gäller jämlikheten och i vidare bemärkelse samhällelig delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Också VANEs enkät från hösten 2017 bekräftar utredningsresultatet; av 577 respondenter ansåg 357 att jämlikheten för personer med funktionsnedsättning tillgodoses dåligt eller ganska dåligt.

Trots att personer med funktionsnedsättning enligt diskrimineringsutredningen har stor erfarenhet av diskriminering utnyttjar de inte aktivt de rättsmedel som står till buds. Utredningen om upplevd diskriminering bland personer med funktionsnedsättning ger vid handen att endast 20 procent av dem som upplevt diskriminering har gjort en anmälan om diskriminering. Samarbetet mellan de rättsvårdande

5 På webben: <https://www.syrjinta.fi/documents/14476/40796/Funktionshinderutredning+sammanfattning+svenska/d07d952e-5a93-419f-83ea-4f630f283d8e>

myndigheterna och funktionshindersorganisationerna bör alltså utvidgas för att förbättra medvetenheten om rättigheterna och förtroendet för myndigheterna.

Attitydklimatet påverkar också trygghetskänslan hos personer med funktionsnedsättning. Enligt Polisyrkeshögskolans hatbrottsundersökningar står hatbrotten mot personer med funktionsnedsättning för 3–5 procent av alla hatbrott. Av en utredning om hatretorik och trakasserier som genomförts på uppdrag av justitieministeriet framgår att personer med funktionsnedsättning utsätts för trakasserier och hatretorik i synnerhet på offentliga platser (gator, parker, barer, offentliga färdmedel), på webben och vid anlitaandet av tjänster.

Också ökningen av diverse situationer som tyder på terrorism minskar den grundläggande tryggheten för personer med funktionsnedsättning. I sådana situationer befinner sig personer med funktionsnedsättning ofta i en mycket utsatt position, om de inte observerar eller förstår vad som sker omkring dem eller inte klarar av att röra sig och skydda sig.

4.2.2 Åtgärder för att stärka jämlikheten

Långsiktiga åtgärder:

7. Jämlikheten för personer med funktionsnedsättning ska främjas i ministeriernas verksamhet.
Ansvariga: Samtliga ministerier
8. Jämlikheten och icke-diskrimineringen i arbetslivet ska främjas.
Ansvariga: ANM, JM och SHM
9. Uppföljningen av diskrimineringen av personer med funktionsnedsättning ska utvecklas såväl inom den nationella uppföljningsgruppen för diskriminering som inom övervakningsmekanismen enligt FN:s funktionshinderskonvention.
Ansvariga: JM, VANE och THL

Åtgärder under programperioden:

10. Utbildning i jämlikhetsplanering ska ordnas och utbildningsmaterial tas fram tillsammans med myndigheterna, funktionshinderorganisationerna och näringslivet.

Ansvariga: JM och VANE

11. Medvetenheten om rättsmedlen hos personer med funktionsnedsättning ska förbättras genom information och utbildning i samarbete med funktionshinderorganisationerna.

Ansvariga: JM och UM

4.3 Bättre medvetenhet och faktaunderlag (Artikel 8 och 31 i funktionshinderskonventionen)

Medvetenheten om personer med funktionsnedsättning ska förbättras och stereotypa uppfattningar, fördomar och skadliga sedvänjor med avseende på personer med funktionsnedsättning bekämpas. För genomförandet av konventionen ska statistikuppgifter och forskningsdata samlas in.

4.3.1 Medvetenhetens och faktaunderlagets nuläge

Medvetenheten och kunskaperna om funktionsnedsättningar hänger nära ihop med varandra. För att åstadkomma bättre medvetenhet om funktionshindersfrågor behöver vi kunskap om funktionsnedsättningar. Å andra sidan ökar bättre medvetenhet behovet av kunskap. Både serviceproducenterna, myndigheterna och de personer som har en funktionsnedsättning måste bli mer medvetna och kunniga.

Flera finska myndigheter är skyldiga att samla in diverse uppgifter om personer med funktionsnedsättning (t.ex. Statistikcentralen, Folkpensionsanstalten och Institutet för hälsa och välfärd). Uppgifter samlas också in och/eller utnyttjas av olika myndigheter, organisationer, serviceproducenter och forskare. I Finland finns även vissa lagstadgade register, såsom synskaderegistret.

Uppgifter om funktionsnedsättningar behövs i första hand för övervakningen av funktionshinderskonventionen och dessutom för planeringen, utvärderingen och

ordnandet av alla slags tjänster, framför allt social- och hälsovårdstjänster. För de kommande landskapen är det synnerligen viktigt att känna till hur många personer med funktionsnedsättning det finns i landskapet, vilka typer av funktionsnedsättningar och behov de har samt hur samhället möter dessa behov. Uppgifter behövs dessutom för uppföljningen av konsekvenserna av lagändringar.

En heltäckande beskrivning av situationen för personer med funktionsnedsättning inom olika livsområden kräver omfattande datainsamling och analys. Det behövs också förståelse för hur funktionsnedsättning och funktionshinder ska definieras i olika fall. Under de senaste tjugo åren har flera internationella organisationer aktivt sett över definitionen av funktionshinder i sin forskning. Målet har varit att få tillförlitlig, täckande och jämförbar kunskap om funktionshinder i global skala.

Arbetet har resulterat i flera olika, också delvis överlappande, rekommendationer. En av dessa är den som tagits fram av Washington Group on Disability Statistics (WG)⁶, som sorterar under FN:s statistikkommision och som inledde sitt utvecklingsarbete 2001. I WG:s verksamhet deltar ett stort antal statistikcentraler från olika länder, andra forskningsinstitut och även funktionshindersorganisationer. I WG företräds Finland av Institutet för hälsa och välfärd (THL).

För närvarande består materialet för exempelvis de statistikrapporter som THL ger ut oftast av enkäter till kommunerna och samkommunerna eller registermaterial om social- och hälsovårdstjänster som samlas in på personnivå. Därutöver genomför THL flera befolkningsundersökningar.

Statistikrapporterna och också den övriga rapporteringen är ofta databaserade och inte direkt fenomenbaserade. Detta har resulterat i splittrade data, vilket kan göra det svårt att forma sig en helhetsbild. Därför finns det skäl att exempelvis utveckla funktionshindersforskningen vid universiteten. Det centrala med hänsyn till funktionshindersuppföljningen är att kunna producera data om förändringen över tiden. Därför är det viktigt att material samlas in och utnyttjas regelbundet. Det är också viktigt att uppgifterna jämförs med den övriga befolkningen och med andra fenomen. Därför måste exempelvis befolkningsundersökningarna vidareutvecklas och vid behov kompletteras med riktade utredningar.

6 Närmare information på webben: <http://www.washingtongroup-disability.com/>

Alltjämt saknas exakt information om till exempel antalet personer med funktionsnedsättning i arbetslivet och antalet barn med funktionsnedsättning på olika skolstadier. Det finns nog information om partiellt arbetsföra och om stödbehövande barn, men personerna med funktionsnedsättning döljs i statistiken. Finland behöver ett omfattande forsknings- och uppföljningsprogram för personer med funktionsnedsättning.⁷

4.3.2 Åtgärder för bättre medvetenhet och faktaunderlag

Långsiktiga åtgärder:

12. Faktaunderlaget om personer med funktionsnedsättning ska stärkas inom alla förvaltningsområden som stöd för genomförandet av funktionshinderskonventionen.
Ansvariga: Samtliga ministerier
13. Medvetenheten och faktaunderlaget i fråga om betydelsen av för alla lämplig planering och tillgängligt byggande vid nyproduktion och renoveringar samt i fråga om inkluderingen i systematisk fastighetsförvaltning ska förbättras.
Ansvarig: MM
14. Metoder för informationsproduktion ska tas fram för uppföljning av den inkluderande undervisningen.
Ansvariga: UKM, SHM och VANE

⁷ Källa: Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta – analyysia THL:n tietotuotannosta (Information och informationsbehov kring funktionsnedsättning – analys om THL:s informationsproduktion)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-946-0>

Långsiktiga åtgärder:

15. Faktaunderlaget om personer med funktionsnedsättning ska stärkas inom alla förvaltningsområden som stöd för genomförandet av funktionshinderskonventionen.

Ansvariga: Samtliga ministerier

16. Medvetenheten och faktaunderlaget i fråga om betydelsen av för alla lämplig planering och tillgängligt byggande vid nyproduktion och renoveringar samt i fråga om inkluderingen i systematisk fastighetsförvaltning ska förbättras.

Ansvarig: MM

17. Metoder för informationsproduktion ska tas fram för uppföljning av den inkluderande undervisningen.

Ansvariga: UKM, SHM och VANE

4.4 Tillgänglighet (Artikel 9 och 21 i funktionshinderskonventionen)

Personer med funktionsnedsättning ska garanteras lika bra tillgång till den fysiska miljön, transporter, information och kommunikation som andra. Tillgång ska garanteras till bland annat informations- och kommunikationsteknik, informations- och kommunikationssystem samt andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten. Rättigheten ska uppfyllas på samma villkor som för andra både i städerna och på landsbygden.

Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt till yttrande- och åsiktsfrihet samt tillgång till information. I detta ingår friheten att söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer genom alla former av kommunikation som de själva väljer. Privata aktörer och massmedier ska uppmuntras att tillhandahålla information och tjänster i tillgänglig form.

Information som är avsedd för allmänheten ska utan extra kostnader finnas tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning ska i offentliga sammanhang få använda teckenspråk, punktskrift, förstorande och alternativ kommunikation och alla andra tillgängliga medel, former och format för kommunikation som de själva valt.

4.4.1 Realisering av tillgängligheten

Boendet är en väsentlig del av den fysiska miljön. Det nuvarande bostadsbyggnadsbeståndet i vårt land är allttjämt tämligen otillgängligt. Uppskattningsvis tio procent av de nuvarande bostäderna är tillgängliga. Vi behöver fler tillgängliga bostäder genom både nyproduktion och renoveringar.

Tillgänglighetsföreskrifter för andra byggnader än bostadshus har funnits redan från 1970-talet. Det finns dock inga täckande uppskattningar av tillgängligheten i fråga om byggnader. De grundläggande tillgänglighetslösningarna genomförs vid nyproduktion, men de garanterar inte alltid lika möjligheter för samtliga användare. Det finns mycket rum för förbättring också i fråga om tillgängligheten i syn- och hörselmiljön.

Statsrådet har utfärdat en ny förordning om byggnaders tillgänglighet (241/2017). Förordningen trädde i kraft den 1 januari 2018. Förordningen har förtydligats jämfört med den tidigare för att den ska kunna tillämpas enhetligare. I förordningen har olika mått angetts så entydigt och kraven så precist som möjligt.

I bostäder som är avsedda för serviceboende eller för stödboende för personer med nedsatt rörelse- eller funktionsförmåga finns särskilda krav på dimensioneringen av vändutrymmet i tambur, kök samt toalett och tvättrum, och en sådan bostad ska till sin dimensionering också i övrigt möjliggöra användning av hjälpmedel samt assistans. I byggnader med endast sådana bostäder som är avsedda för personer som deltar i utbildning som berättigar till studiestöd enligt lagen om studiestöd (65/1994) eller sådana bostäder som är avsedda för personer i åldern 18–29 år har tillgänglighetsförordningen begränsats att gälla minst fem procent av toalett- och tvättrummen i bostäderna.

Miljöministeriet deltar i flera utbildningsdagar om den nya tillgänglighetsförordningen. När åtgärdsprogrammet utarbetades var tillämpningsanvisningen för förordningen under beredning. Anvisningarna publiceras i början av 2018. Också en planeringshandbok om tillgängliga byggnader och miljöer är under arbete.

Statsrådets förordning om byggnaders tillgänglighet tillämpas också på sådana reparationer och ändringar som kräver byggnadstillstånd. I fråga om bostadshus har tillämpningsområdet dock begränsats till de allmänna utrymmena. Enligt systematisk fastighetsförvaltning ska tillgängligheten beaktas även om ingen sådan åtgärd som

kräver bygglov är aktuell. ARA beviljar understöd för hissinstallation i gamla hus och för avlägsnande av rörelsehinder. Understöden beviljas för att göra det möjligt för personer med rörelsenedsättning att ta sig in i ett bostadshus och i bostäderna eller andra utrymmen i detta. Dessutom beviljar ARA understöd för reparation av bostäder för sådana seniorer och personer med funktionsnedsättning som har låga inkomster.

Även diskrimineringslagen (1325/2014) föreskriver att tillgängligheten ska beaktas. I diskrimineringslagen framhålls dock rimliga anpassningar och inte ändringsarbeten som görs för att förbättra den grundläggande tillgängligheten.

Digitaliseringen av tjänster är ett av spetsprojekten för statsminister Sipiläs regering. För att digitaliseringen ska lyckas måste man säkerställa bland annat tillgängligheten till elektroniska tjänster och se till att de som inte själva klarar av att utnyttja dem får stöd.

För närvarande realiserar tillgängligheten till digitala tjänster endast punktvis beroende på aktör eller tjänst trots att webbplatsen Suomi.fi har funnits redan i 15 år. Under finansministeriets ledning har man börjat utveckla webbplatsen grundligt för att göra den till en central tillgänglig kanal för utträttandet av ärenden. Finansministeriet bereder för tillfället en regeringsproposition för genomförandet av Europeiska unionens (EU) tillgänglighetsdirektiv. Målet är att på författningsnivå förenhetliga kraven på tillgänglighet och rättsmedlen i fråga om den offentliga förvaltningens nättjänster. Avsikten är att den nationella lagstiftningen ska sättas i kraft den 1 september 2018.

Finansministeriet tillsatte den 1 juli 2016 projektet Auta för att utveckla en ny verksamhetsmodell som stöd för elektroniska tjänster med hjälp av regionala försök. Projektet pågick till slutet av 2017. I projektets slutrapport presenteras en verksamhetsmodell där man har skisserat upp olika riksomfattande digitala stödformer för att hjälpa sådana kunder som inte själva klarar av att anlita digitala tjänster samt stöd, god stödpraxis och stödmodeller även för stödproducenterna. Digitalt stöd även för personer med funktionsnedsättning kan produceras av medborgarrådgivningen, biblioteken, samservicepunkterna, kommunerna samt organisationerna och företagen. År 2018 kan den som äger en smarttelefon ladda ner en meddelandeapplikation för meddelanden både från och till myndigheterna.

Tillgängligheten förutsätter att också de språkliga rättigheterna beaktas. I 17 § i grundlagen finns bestämmelser om rätten till eget språk och egen kultur. Enligt

grundlagen är Finlands nationalspråk finska och svenska. Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk ska tryggas genom lag. Det allmänna ska tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder. Enligt 17 § 3 mom. i grundlagen ska rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp tryggas genom lag.

Bestämmelser om de språkliga rättigheterna, såsom rätten till tolkning, finns i de olika förvaltningsområdenas lagstiftning. I exempelvis lagen om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010), dvs. tolkningstjänstlagen, föreskrivs om rätten som i Finland bosatta personer med funktionshinder har till tolkningstjänst ordnad av Folkpensionsanstalten. Syftet med teckenspråkslagen (359/2015) är att främja tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna för dem som använder teckenspråk. Enligt teckenspråkslagen ska myndigheterna i sin verksamhet främja möjligheterna för dem som använder teckenspråk att använda och få information på sitt eget språk. Enligt förvaltningslagen (434/2003) ska myndigheterna använda ett sakligt, klart och begripligt språk.

Tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna uppvisar dock alltför brister. Myndigheterna ska i sin verksamhet exempelvis främja möjligheterna för dem som använder teckenspråk att använda och få information på sitt eget språk, men i praktiken realiserar detta inte alltid. Vid utarbetandet av åtgärdsprogrammet ventilerades hur tolkningen i exempelvis nödsituationer kan förbättras. Från början av december 2017 har nödnumret 112 kunnat anlitas genom textmeddelande.

Tillgängligheten och tillgänglighetsskyldigheterna gäller också televisionstjänster. Genom ändringen av informationssamhällsbalken (917/2014) kan ljud- och textningsskyldigheter framöver åläggas även kommersiella tv-aktörer. Förutom att ljud- och textningsskyldigheten fortsättningsvis gäller tv-aktörer med koncession för allmännyttigt programutbud kan ministeriet enligt prövning ålägga ljud- och textningsskyldighet även för sådana kommersiella tv-aktörer med betydande tittarandel som verkar med stöd av vanlig koncession för programutbud. I den senaste ändringen av informationssamhällsbalken höjdes programandelen för sådana kanaler som ska förses med ljud- och textningstjänst från 50 till 75 procent.

4.4.2 Åtgärder för att förbättra tillgängligheten

Långsiktiga åtgärder:

18. Tillgängligheten ska beaktas i verksamheten inom alla förvaltningsområden. Den fysiska tillgängligheten ska beaktas på olika sätt med hänsyn till personer med funktionsnedsättning, liksom även tillgängligheten till kommunikation, material och system. Flerkanalskommunikationen samt de som använder teckenspråk och behöver lättläst språk ska beaktas.
Ansvariga: Samtliga ministerier
19. Tillgången till reparationsunderstöd (reparationsunderstöd för bostäder för äldre och för personer med funktionsnedsättning, understöd för avlägsnande av rörelsehinder och hissunderstöd) ska tryggas.
Ansvarig: MM
20. Beaktandet av planering som lämpar sig för alla samt byggnadsbeståndets och livsmiljöns tillgänglighet ska främjas genom informationsstyrning och utvecklingsverksamhet.
Ansvarig: MM
21. Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att tillgängligt kunna anlita elektroniska tjänster även med beaktande av de språkliga rättigheterna ska främjas.
Ansvarig: FM

Åtgärder under programperioden:

22. Åtgärdsprogrammet "Digitala transport- och kommunikationstjänster görs tillgängliga" ska genomföras via resultatstyrningen vid förvaltningsområdets ämbetsverk.
Ansvarig: KM
23. Åtagandena enligt FN:s funktionshinderskonvention ska beaktas vid genomförandet av digitaliseringsprojekt.
Ansvarig: FM
24. Genomförandet av tillgängligheten ska främjas i social- och hälsovårdsreformen.
Ansvarig: SHM
25. I informationen om tillgänglighetsförordningen ska betydelsen av tillgängligt byggande lyftas fram. Åtagandena enligt FN:s funktionshinderskonvention ska beaktas i handböcker och anvisningar. Avsikten är att via samarbetsnätverken delta i genomförandet av tillgänglighetsutbildning för planerare.
Ansvarig: MM

4.5 Självständigt liv och delaktighet (Artikel 12, 14, 19 och 29 i funktionshinderskonventionen)

Personer med funktionsnedsättning ska ha möjlighet att välja sin bosättningsort samt var och med vem de vill leva på samma villkor som andra. Personer med funktionsnedsättning ska ha tillgång till sådana tjänster som behövs för att stödja boendet och delaktigheten i samhället. Som exempel kan nämnas bland annat boendetjänster och personlig assistans. Service som är avsedd för allmänheten ska vara tillgänglig på lika villkor för personer med funktionsnedsättning. Också specialtjänster, stödåtgärder och anpassningsåtgärder ska finnas som stöd för ett självständigt liv.

För personer med funktionsnedsättning ska ordnas sådant stöd som de behöver i beslutsfattandet. Personer med funktionsnedsättning ska på samma villkor som andra ha möjlighet att delta i det politiska och offentliga livet.

4.5.1 Realisering av ett självständigt liv och delaktighet

Avvecklingen av institutionsboendet har varit ett långsiktigt funktionshinderspolitiskt mål i Finland. Man har strävat efter att främja målet genom i synnerhet programmet Kehas. I slutet av år 2016 hade institutionerna för personer med utvecklingsstörning 795 klienter i långvarig slutenvård, vilket är 17 procent färre än år 2015. Institutionsplatserna har minskat tämligen långsamt trots målen för och genomförandet av programmet Kehas.

Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet (ARA) beviljar investeringsstöd för grupper med särskilda behov för nyproduktion, ombyggnad och förvärv av bostäder. Social- och hälsoorganisationernas understödscentral (STEA, f.d. RAY) beviljar understöd för förvärv av bostäder för personer med utvecklingsstörning. De bostäder som byggs med investeringsstöd via ARA har till stora delar bestått av grupp-hem med minst 15 platser. En utmaning är att man inte har genomfört tillräckligt med decentraliserade boendelösningar och att man i takt med nyproduktionen av bostäder inte utvecklat tillräckligt med tjänster i anslutning till boendet.

Det gäller att fästa vikt vid utvecklingen av mångsidiga boendelösningar och tjänster som stöder dessa och i synnerhet främja boende i det vanliga bostadsbeståndet. Boendelösningarna ska alltid grunda sig på det individuella behovet, och delaktig-

heten för personer med funktionsnedsättning och för deras anhöriga ska alltid ställas i centrum när boendelösningarna genomförs.

Tillräckliga och högklassiga tjänster utgör också en väsentlig del av ett självständigt liv. Reformen av funktionshinderlagstiftningen har varit under arbete redan i flera år. Den nya lagstiftningen, som ersätter både den nuvarande handikappservicelagen och specialomsorgslagen, ska överlämnas till riksdagen för behandling under våren 2018. Den nya lagstiftningen är avsedd att träda i kraft 2020.

Lagstiftningen om självbestämmanderätt är under beredning, och också den kommer att behandlas av riksdagen under våren 2018. De ändringar och tillägg i specialomsorgslagen (519/1977) som var nödvändiga med hänsyn till FN:s funktionshinderskonvention gjordes sommaren 2016. Den kommande vård- och landskapsreformen kommer att påverka livet också för personer med funktionsnedsättning. Stöd för beslutsfattande saknas alltjämt i den nationella lagstiftningen, och en utveckling av denna kommer därför att bjuda på utmaningar under de närmaste åren.

I fråga om de politiska rättigheterna har justitieministeriet utarbetat anvisningar för att säkerställa röstningslokalernas tillgänglighet. Justitieministeriet informerar om val på finlandssvenskt och finskt teckenspråk och på lättläst språk samt finansierar valmaterial för synskadade. Tillsammans med olika samarbetspartner har justitieministeriet tagit fram valvideor på lättläst språk. Den arbetsgrupp vid justitieministeriet som ventilerade internetröstning konstaterade 2017 att även om personer med funktionsnedsättning kunde ha nytta av internetröstning, är riskerna vid internetröstning alltjämt betydande.

4.5.2 Åtgärder för att stärka ett självständigt liv och delaktighet

Långsiktiga åtgärder:

26. Tillgodoseendet av valfriheten inom den särskilda servicen för personer med funktionsnedsättning ska främjas.
Ansvarig: SHM
27. Stödet för beslutsfattande och god praxis inom detta ska utvecklas.
Ansvariga: SHM och JM
28. Påverkan ska utövas så att institutionsboendet avvecklas senast 2020. Vidare ska påverkan utövas så att produktionen av bostäder för personer med funktionsnedsättning möjliggör boende enligt FN:s funktionshinderskonvention. Särskild vikt ska fästas vid avvecklingen av institutionsboende bland barn.
Ansvariga: MM och SHM
29. Påverkan ska utövas för att ge personer med funktionsnedsättning en faktisk möjlighet att välja bostättningsort och boendeform.
Ansvarig: SHM

Åtgärder under programperioden:

30. God praxis inom stödet för beslutsfattande ska kartläggas tillsammans med funktionshindersorganisationerna.
Ansvariga: SHM och JM
31. I beredningen och verkställigheten av lagstiftningen om självbestämmanderätt ska säkerställas att de särskilda behoven för personer med funktionsnedsättning och åtagandena i enlighet med FN:s funktionshinderskonvention beaktas.
Ansvarig: SHM
32. Beaktandet av åtagandena i enlighet med FN:s funktionshinderskonvention ska säkerställas i den nya funktionshinderslagstiftningen och i verkställigheten av denna.
Ansvarig: SHM
33. För att främja avvecklingen av institutionsboendet och utvecklingen av individuella boendelösningar i enlighet med FN:s funktionshinderskonvention ska ett möte för uppföljning av programmet Kehas ordnas. Påverkan ska utövas så att det för personer med utvecklingsstörning erbjuds tillräckligt med olika boendelösningar, i synnerhet inom det vanliga bostadsbeståndet.
Ansvariga: SHM och MM

34. Resultaten av utredningen om jämlikheten inom boendet för personer med utvecklingsstörning ska utnyttjas för att förbättra boendet.
Ansvarig: MM
35. Anvisningarna om personlig assistans ska preciseras bland annat genom Handboken för funktionshinderservice. I arbetet ska samarbete bedrivas med experter vid funktionshindersorganisationerna.
Ansvarig: SHM
36. Stöd för verkställigheten i landskapen: Åtgärder ska vidtas för att säkerställa att de särskilda behoven för personer med funktionsnedsättning beaktas och individuella lösningar genomförs.
Ansvarig: SHM
37. Tillämpningsanvisningarna för socialvården och funktionshinderservicen ska preciseras så att respekten för privatlivet för personer med funktionsnedsättning och deras övertygelse beaktas vid valet av assistans- och vårdpersonal.
Ansvarig: SHM
38. Medvetenheten om tillämpningen av upphandlingslagen ska förbättras så att rätten för personer med funktionsnedsättning till ett självständigt liv, tjänster enligt behov och självbestämmanderätt förverkligas.
Ansvariga: ANM och SHM

4.6 Rörlighet (Artikel 9, 18 och 20 i funktionshinderskonventionen)

Personer med funktionsnedsättning ska ha möjlighet till fri rörlighet. Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt till personlig rörlighet med största möjliga oberoende. Denna ska säkerställas genom att underlätta rörligheten på det sätt och vid den tid de själva väljer och i rimlig utsträckning ordna assistans och stöd som behövs för detta. Det är viktigt att trygga tillgången till tillgängliga transporter och tillgänglig information om tjänster.

4.6.1 Tillgodoseende av rätten till oberoende rörlighet

Totalreformen av lagstiftningen om trafik-tjänster kommer också att påverka rörligheten för personer med funktionsnedsättning. Den första fasen av lagen om trafik-

service håller på att verkställas, och bland annat taxitrafiken kommer att avregleras sommaren 2018. Vid tidpunkten för utarbetandet av åtgärdsprogrammet pågår fortfarande riksdagsbehandlingen av den andra fasen. Bestämmelserna om taxitrafik grundar sig på den nationella lagstiftningen. Från och med den 1 juli 2018 kommer taxitrafiken i huvudsak att regleras i lagen om trafikservice (320/2017), där assistansen av passagerare med funktionshinder har getts en särställning för att trygga servicenivån.

Den som tillhandahåller trafikservice, såväl buss- som taxiföretagare, ska se till att passagerarna har tillgång till väsentliga uppgifter om tjänsterna och fordonens tillgänglighet. De tekniska kraven på tillgängliga fordon regleras separat, och för sådana fordon ska man framöver kunna få beskattningslättnader.

I EU-förordningarna om passagerares rättigheter finns bestämmelser om bland annat assistans till personer med funktionsnedsättning eller nedsatt rörlighet. Rättigheternas omfattning varierar i viss mån inom olika trafikformer. Tills vidare finns bestämmelser om exempelvis utbildning av personalen i alla andra förordningar utom tågpassagerarförordningen.

En ändring av förordningen om järnvägstrafik är dock under arbete. Genom ändringen vill kommissionen förbättra rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att öka kraven på passagerarinformationens tillgänglighet och ställa krav på personalens kompetens. Avsikten med ändringen är också att få passagerarnas rättigheter att svara mot förändringarna i miljön och unionslagstiftningen sedan järnvägsmarknaden har öppnats för konkurrens.

EU håller på att bereda ett allmänt tillgänglighetsdirektiv (European Accessibility Act). Förslaget innehåller bland annat förslag om att förbättra tillgängligheten till alla tjänster, också trafikservice som gäller passagerarnas rättigheter och produkter som används inom denna, i syfte att stärka ställningen närmast för syn- och hörsel-skadade.

Kommunikationsministeriet har gjort upp åtgärdsprogrammet Digitala transport- och kommunikationstjänster görs tillgängliga. I programmet anges för Trafikverket, Trafi och Kommunikationsverket åtgärder för att genomföra integreringen av de digitala trafik- och kommunikationstjänsterna, förbättra definitionerna av och tillgången till tillgänglighetsinformation samt öka medvetenheten hos servicepro-

ducenterna och för att underlätta vardagen för personer som ännu inte klarar av att anlita e-tjänster samt för att utveckla forskningen inom tillgängliga elektroniska tjänster. I programmet understryks dessutom vikten av att förtydliga lagstiftningen och uppdatera anvisningarna.

För många personer med funktionsnedsättning är det orimligt svårt att anlita kollektivtrafik. I sådana fall strävar man efter att trygga rörligheten med hjälp av transportservice i enlighet med lagstiftningen om personer med funktionsnedsättning. Lagstiftningen om transporttjänster kommer att reformeras i samband med totalreformen av lagstiftningen om personer med funktionsnedsättning. För närvarande finns det i Finland över 100 000 personer som anlitar transporttjänster, och man borde minska deras antal genom att utveckla kollektivtrafikens tillgänglighet.

4.6.2 Åtgärder för att stärka rätten till oberoende rörlighet

Långsiktiga åtgärder:

39. Tillgänglig trafik och kommunikation ska främjas.

Ansvarig: KM

40. Tillgodoseendet av rättigheterna för passagerare med funktionsnedsättning eller nedsatt rörlighet och rättigheterna med stöd av de eventuella ändringarna av tågpassagerarförordningen ska övervakas. För övervakningen svarar Trafik tillsammans med konsumentombudsmannen.

Ansvarig: KM

41. Ändamålsenligheten hos bilskattestödet för personer med funktionsnedsättning ska utvärderas. Möjligheterna att ersätta detta genom att utveckla social- och hälsovårdsministeriets servicesystem ska utredas.

Ansvariga: FM och SHM

Åtgärd under programperioden:

42. Verkställigheten av lagen om trafikservice ska övervakas och konsekvenserna för rörligheten för personer med funktionsnedsättning ska följas upp bland annat i fråga om taxitrafiken.

Ansvarig: KM

4.7 Utbildning (Artikel 24 i funktionshinderskonventionen)

Personer med funktionsnedsättning har rätt till utbildning på lika villkor som andra. Personer med funktionsnedsättning får inte utestängas från det allmänna utbildningssystemet på grund av sin funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning ska ha tillgång till en integrerad och kostnadsfri grundutbildning av kvalitet och till undervisning som följer efter grundutbildning på sina hemorter. Personer med funktionsnedsättning ska erbjudas skälig anpassning utifrån personliga behov. De ska ges nödvändigt stöd inom det allmänna utbildningssystemet.

4.7.1 Genomförande av lika utbildningsmöjligheter

Undervisnings- och kulturministeriet startade programmet Den nya grundskolan år 2016. Det finns ett trestegsstöd inom den grundläggande utbildningen. Målen är att förbättra inlärningsresultaten, svara på de framtida kompetensbehoven, förnya pedagogiken genom försök och engagera till livslångt lärande. Tutorlärare stöder förnyandet av pedagogiken.

I anslutning till Utbildningsstyrelsen har teamet Oppiva Suomi (ungefär Finland som lär sig) inlett sitt arbete. Teamets uppgift är att stödja det förnybara ekosystemet och främja försökskulturen i utbildningssektorn. Att stärka en verksamhetskultur som svarar på tidens utmaningar är viktigt för att utbildningen inte ska avskiljas till en institution som är lösgjord från det övriga samhället. Identifieringen av utslagningsmekanismerna och kompetensen för att ingripa i dem ska stärkas genom att utveckla lärarutbildningen.

Utgångspunkten är att barns och ungas lärande, förskoleundervisningen och stödet för skolgång samt elevvården ska bilda en helhet. Avsikten är att ge alla barn och unga tillräckligt stöd för lärandet och skolgången genast när behovet framträder. Stödets syfte är att förhindra att problemen växer och fördjupas samt att förebygga långtidskonsekvenser.

I förskoleundervisningen och under skoldagen ska barnen, de unga och gruppläraren stå i nära växelverkan. Stödet utgår i främsta hand från den pedagogiska kompetensen och samarbetet med hemmet samt också från mångprofessionellt samarbete mellan lärarna och övrig stödpersonal när det gäller att identifiera, utvärdera,

planera och genomföra stödet. Vid verkställigheten av stödet till ett barn eller en ung accentueras samarbetet mellan hem och skola.

Elevvården står i nära samband med förskoleundervisningens och skolans fostrande uppgift och undervisningsuppgift. I och med den föränderliga utvecklingsmiljön för barn och unga och förskoleundervisningens och skolans föränderliga verksamhetsförutsättningar har elevvården blivit en allt viktigare del av skolans grundläggande verksamhet. Elevvårdsarbetet utgår från att barnets och den ungas intressen ska prioriteras. I förskoleundervisningen och skolan främjar elevvårdsarbetet inläringen, hälsan, välbefinnandet och delaktigheten hos barn och unga samtidigt som detta tryggar tidigt stöd till dem som behöver sådant. Utgångspunkten är att elevvården i första hand ska vara förebyggande och genomförs som kollektiv elevvård som stöd för hela förskoleundervisnings- och skolgemenskapen. Vid sidan av denna har barnen och de unga möjlighet till individuell elevvård, såsom skolläkar- och hälsovårdstjänster samt skolpsykolog- och skolkuratorstjänster.

För verkställigheten av stödet för barnens och de ungas inläring och skolgång behöver utbildningsanordnarna, skolorna och lärarna ofta utomstående kompetens. I synnerhet vid genomförandet av mer krävande stöd har kommunerna vid sidan av behovet av utomstående konsultation ett stort behov av handledningsbesök, genomförande av olika stödperioder för barn och unga, bedömning av funktionsförmågan, verkställighet av habilitering och rehabilitering, utarbetande av individuella material och behov i samband med stödboende.

Undervisnings- och kulturministeriet står i beråd att implementera styrnings- och servicenätverk (VIP) som följer de fem samarbetsområdena inom ramen för vårdreformen. Deras syfte är att framöver stödja kommunernas och privata utbildningsanordnares möjligheter att utnyttja kompetensen vid sjukhusskolor, Elmeri-skolor, skolhemsskolor, specialpedagogiska forsknings- och utbildningsenheter vid universitet och centret för lärande och kompetens Valteri.

VIP-verksamhetens syfte är att uppdatera, utveckla och befästa organiseringen av utbildningsanordnarnas samarbete kring krävande särskilt stöd. Nätverkens uppgift är att utveckla det krävande särskilda stödet, att stödja och styra såväl kommunernas och de privata utbildningsanordnarnas skolor i regionen som universitetens övningsskolor i frågor som gäller krävande särskilt stöd och att tillhandahålla konsultation för de enskilda lärarna vid planeringen, genomförandet och utvärderingen av krävande särskilt stöd.

Reformen av yrkesutbildningen ingår i regeringens spetsprojekt. Genom reformen av yrkesutbildningen har den verksamhetslagstiftning som gäller yrkesutbildningen som helhet setts över genom att lagen om grundläggande yrkesutbildning (630/1998) och lagen om yrkesinriktad vuxenutbildning (631/1998) har upphävts och en ny lag om yrkesutbildning (531/2017) stiftats. Lagen om yrkesutbildning och förordningarna med stöd av den trädde i kraft den 1 januari 2018. Utgångspunkten är att utbildningen ska vara kompetensbaserad och kundorienterad.

Genom lagen om yrkesutbildning har också yrkesutbildningens finansiering, styrning, verksamhetsprocesser, examenssystem och anordnarstrukturer förnyats. Förnyelsen behövs eftersom hela omvärlden förändras. Förnyelsen är nödvändig eftersom det framtida arbetslivet förutsätter ny slags kompetens och yrkeskunskap.

Syftet med reformen av yrkesutbildningen är att möjliggöra ansökan och inträde till utbildning flexibelt via olika ansökningskanaler och att säkra en studieplats för varje elev som genomgått den grundläggande utbildningen – också för sökanden som behöver krävande särskilt stöd. Utbildningen för dem som inom yrkesutbildningen behöver särskilt stöd ska ordnas i första hand tillsammans med andra. För dem som behöver krävande särskilt stöd möjliggör den fria ansökningsrätten vid behov utbildning vid en specialyrkesläroanstalt.

Målet är att hitta en examen eller utbildning som passar individen bäst, vilket ska möjliggöra sysselsättning efter utbildningen eller ett meningsfullt arbete eller liv i övrigt, såsom yrkesexamen, utbildning som handleder för grundläggande yrkesutbildning utbildning (Valma) eller utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv (Telma). För varje studerande gör man upp en personlig utvecklingsplan (HOKS) för kunnandet där man beaktar individens olika behov, såsom behov av stöd och handledning, särskilt stöd, studier som stöder studiefärdigheterna eller förberedande utbildning. Inläring med stöd av utbildningsavtal genomförs med hjälp av sådant behövligt stöd och sådan behövlig handledning på arbetsplatserna som gör det lättare för den studerande att få arbete efter studierna.

I fråga om dem som studerar för en yrkesinriktad grundexamen kan man avvika från examensgrunderna genom att anpassa bedömningen av kunnandet. Dessutom ska behovet av rimliga anpassningar enligt diskrimineringslagen beaktas också i utbildningen. Målet är att öka de studerandes delaktighet och hörandet av de studerande bland annat via studentföreningarna.

Som stöd för verkställigheten av reformen ska en grupp för utveckling av det krävande särskilda stödet inom yrkesutbildningen tillsättas för att främja samarbetet mellan olika aktörer och utreda de utmaningar och behov som hänför sig till verkställigheten av yrkesutbildningen för studerande som behöver krävande särskilt stöd. Inom ramen för detta framläggs förslag till utveckling av det krävande särskilda stödet och görs en utredning för att förbättra utbildningsmöjligheterna för studerande som behöver krävande särskilt stöd.

4.7.2 Åtgärder för att stärka lika möjligheter till utbildning

Långsiktiga åtgärder:

43. Hur den inkluderande inläringen enligt artikel 24 i funktionshinderskonventionen genomförs i samband med verkställigheten av lagstiftningen ska följas upp på alla utbildningsstadier.

Ansvarig: UKM

44. Det ska möjliggöras att personer med funktionsnedsättning har tillgång till och kan delta i utbildning på ett sådant sätt att deras individuella behov beaktas och behövliga stödtjänster möjliggörs.

Ansvarig: UKM

45. Lika utbildningsmöjligheter och förvärvandet av kompetens i olika livsfaser ska främjas enligt utbildningsbehovet med hänsyn till livslångt lärande (examina, examensdelar, omskolning, komplettering av kompetens osv.)

Ansvarig: UKM

46. Lika deltagande för personer med funktionsnedsättning i förskoleundervisning, grundläggande utbildning, gymnasieutbildning, yrkesutbildning, utbildning inom fritt bildningsarbete och högskoleutbildning ska främjas genom att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Ansvarig: UKM

47. Medvetenheten om möjligheterna till sådana rimliga anpassningar inom utbildningen som avses i diskrimineringslagen ska ökas.

Ansvarig: UKM

Åtgärder under programperioden:

48. Påverkan ska utövas så att de särskilda behoven för barn och unga med funktionsnedsättning beaktas i programmet Skolan i rörelse.
Ansvarig: UKM
49. Utarbetandet av likabehandlingsplaner inom utbildningen ska främjas och följas upp.
Ansvarig: UKM
50. Uppgifter om god praxis inom inkluderande undervisning ska samlas in och spridas.
Ansvarig: UBS
51. Utnyttjandet av tillgänglig teknik i undervisningen och utbildningen samt inom styrningen och kommunikationen avseende utbildningen ska främjas (inkl. hjälpmedel och tillgängliga digitala inlärningsmiljöer).
Ansvarig: UKM
52. Delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i elev- och studentkårsarbetet samt studentföreningsarbetet ska främjas.
Ansvarig: UKM

4.8 Hälsa, habilitering och rehabilitering (Artikel 25 och 26 i funktionshinderskonventionen)

Personer med funktionsnedsättning har rätt att åtnjuta bästa möjliga hälsa och utan diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning ska erbjudas samma utbud, kvalitet och standard avseende kostnadsfria eller subventionerade tjänster som erbjuds andra personer. Dessutom har personer med funktionsnedsättning rätt till sådana hälso- och sjukvårdstjänster som de behöver särskilt på grund av sin funktionsnedsättning. Hälso- och sjukvårdstjänsterna ska erbjudas så nära personernas egna hemorter som möjligt, även på landsbygden.

För personer med funktionsnedsättning ska ordnas heltäckande habiliterings- och rehabiliteringstjänster bland annat genom kamratstöd för att de ska kunna uppnå och vidmakthålla största möjliga oberoende, full fysisk, mental, social och yrkesmässig förmåga samt fullt inkluderande och deltagande i livets alla aspekter.

4.8.1 Genomförande av tillgången till lika habilitering, rehabilitering och hälso- och sjukvårdstjänster

Den pågående vård- och landskapsreformen påverkar också tillgången till hälso- och sjukvårdstjänster för personer med funktionsnedsättning. Om lagstiftningen om valfrihet blir verklighet kommer den att påverka också personer med funktionsnedsättning. Framöver kommer direktvalstjänsterna och de tjänster som landskapens affärsverk tillhandahåller att öka också möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att välja hälso- och sjukvård som passar dem. Deras lika möjligheter att välja tjänster kan begränsas av exempelvis bristen på möjligheter till fri rörlighet eller avsaknaden av tillgänglig information om de till buds stående tjänsterna.

Ett av målen i programmet för statsminister Sipiläs regering är att genomföra en totalreform av rehabiliteringssystemet. Den nuvarande rehabiliteringslagstiftningen består av flera lagar om service- och försäkringssystem, som har utfärdats vid olika tidpunkter. Under decenniernas lopp har systemet formats till en splittrad helhet där de olika delsystemen har olika och delvis även överlappande funktioner med hänsyn till helheten. Bestämmelser om de olika aktörernas rehabiliteringsuppgifter samt om ansvarsfördelningen inom och finansieringen av rehabilitering finns i den egna lagstiftningen om respektive aktör.

Reformen gäller en utveckling av lagstiftningen om, styrningen av och samarbetsprocesserna inom den medicinska, sociala och yrkesinriktade rehabiliteringen så att tillgången till och effektiviteten hos rehabiliteringen förbättras. För reformen tillsatte social- och hälsovårdsministeriet hösten 2016 en kommitté för att dryfta rehabiliteringsreformen. Kommittén överlämnade sina förslag till ministeriet i november 2017.

Kommitténs 55 förslag gäller den allmänna verksamhetsmodellen för rehabilitering och habilitering, habiliterings- och rehabiliteringsprocessen, inklusive processerna för habiliterings- och rehabiliteringsklienter i olika livsfaser, samt ordnandet av habilitering och rehabilitering. Dessutom framförs förslag till organiseringen av hjälpmedelstjänster. De övriga förslagen om habiliterings- och rehabiliteringssystemet gäller informationssystemen, utbildningen, forskningen och utvecklingen i fråga om habilitering och rehabilitering samt incitament.

Enligt förslaget ska ansvaret för ordnandet och finansieringen av social- och hälsovårdens medicinska och sociala rehabilitering överföras på landskapen. Folkpen-

sionsanstaltet (FPA) ordnar krävande medicinsk rehabilitering och rehabiliteringspsykoterapi tills vidare fram till dess att man tagit beslut om det slutliga innehållet i social- och hälsovårdsreformen, reformen av flerkanalsfinansieringen och systemen för överklagande i habiliterings- och rehabiliteringsfrågor. Kommittén föreslår också landskapsvisa försök och en utvärdering av dessa.

Förslagen om habiliterings- och rehabiliteringsprocessen för personer i arbetsför ålder gäller bland annat förtydligande av företagshälsovårdens roll, regelbunden utvärdering av habiliterings- eller rehabiliteringsbehovet samt legislativa preciseringar i lagarna. I anslutning till ordnandet av habilitering och rehabilitering föreslås att man vid ordnandet av nya tillväxttjänster ska beakta långtidsarbetslösa, partiellt arbetsföra och sjukpensionerade. Till de viktigaste helheterna som kräver vidareutredning hör ändringsökandet inom vård-, omsorgs-, habiliterings- och rehabiliteringstjänster, klienternas rättsskydd och utveckling av incitament.

Kommittén anser att man vid ordnandet av hjälpmedelstjänster och ändringsarbeten i bostäder måste skapa klara spelregler mellan aktörerna på nationell och regional nivå samt landskapsnivå. Landskapens hjälpmedelscentraler ska samordna samtliga hjälpmedelstjänster och ombyggnader av bostäder (inkl. kundsedelstjänster) inom sitt område. De kan vid social- och hälsocentralerna ordna med kortvarig utlåning av hjälpmedel av jourkaraktär som behövs vid sjukdomsbehandling.

För närvarande är beslutsprocesserna (rättsskydd och ändringsökande) i samband med hjälpmedel olika i olika lagar. Hjälpmedel för medicinsk rehabilitering utlämnas med stöd av hälso- och sjukvårdslagen. Sådana ändringsarbeten i bostäder samt redskap, maskiner och anordningar som avses i handikappservicelagen kommer också att tas in i propositionen med förslag till ny lag om funktionshinderservice, i vilken rätten till ändringsökande har bevarats.

Kommittén föreslår att sådana hjälpmedel för yrkesinriktad rehabilitering som avses i 8 § i lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner kan föras över till lagstiftningen om funktionshinderservice. Om detta blir verklighet, gäller det att observera att alla personer med funktionsnedsättning inte omfattas av lagstiftningen om funktionshinderservice. Därför gäller det att också för dem säkerställa tillgången till hjälpmedel för yrkesinriktad rehabilitering med stöd av övrig lagstiftning. Detta förutsätter kundorientering vid bedömningen av behovet av hjälpmedel, sektorövergripande samarbete vid ordnandet av

hjälpmedel och tydlig reglering om organiseringsansvaret (ansvaret för landskapets social- och hälsovårdstjänster samt utbildnings- och tillväxttjänster).

Hjälpmedel för studier och arbete har omfattats av FPA:s yrkesinriktade rehabilitering och kommer med stöd av propositionen att överföras till landskapens organiseringsansvar. I de nationella grunder för utlämning av hjälpmedel som är under beredning har denna eventuella framtida ändring inte beaktats ännu.

4.8.2 Åtgärder för att stärka tillgången till habilitering, rehabilitering och hälso- och sjukvårdstjänster

Långsiktiga åtgärder:

53. Tillgången för personer med funktionsnedsättning till habilitering, rehabilitering och hälso- och sjukvårdstjänster ska säkras i enlighet med FN:s funktionshinderskonvention.

Ansvarig: SHM

Åtgärder under programperioden:

54. Åtagandena med stöd av FN:s funktionshinderskonvention ska beaktas i den helhetsreform av rehabiliteringssystemet som avses i regeringsprogrammet.

Ansvarig: SHM

55. Tillräckliga och högklassiga hjälpmedelstjänster ska garanteras bland annat genom att precisera utlämningsgrunderna och förbättra rättsskyddet.

Ansvarig: SHM

4.9 Arbete och sysselsättning (Artikel 27 i funktionshinderskonventionen)

Personer med funktionsnedsättning har rätt till arbete på lika villkor som andra. De har rätt att förtjäna sitt uppehälle genom fritt valt arbete. Arbetsmiljön ska vara öppen, främja integration och vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Rätten att arbeta ska tryggas även för personer som förvärvar funktionsnedsättning under anställning.

4.9.1 Tillgodoseende av lika rätt till sysselsättning och arbete

Utifrån svaren i VANEs enkät tillgodoses rätten till arbete sämst av alla rättigheter för personer med funktionsnedsättning i Finland. Det finns inga precisa uppgifter om sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning, men i exempelvis synskaderegistrets utredningar om synskadades sociala ställning har det konstaterats att endast drygt 20 procent av de synskadade i arbetsför ålder arbetar heltid.

Av finländarna i arbetsför ålder har cirka 1,9 miljoner, dvs. över hälften, någon kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning. Av dessa uppskattar 600 000 att sjukdomen eller funktionsnedsättningen påverkar deras arbete eller arbetsmöjligheter⁸. Partiellt arbetsföra löper också en större risk än andra att bli arbetslösa. Alltför ofta hindrar funktionsnedsättningar och kroniska sjukdomar en återgång till arbetet och till och med inträde på arbetsmarknaden överlag.

I slutet av november 2017 hade arbets- och näringsbyråerna sammanlagt 33 625 partiellt arbetsföra arbetslösa. Det är 5 647 (14,4 %) färre än vid samma tidpunkt året innan. Trots den positiva utvecklingen ökar sysselsättningen bland partiellt arbetsföra långsammare än bland dem som inte är partiellt arbetsföra. Eftersom Finland inte registrerar personer med funktionsnedsättning finns det ingen uppdaterad information om målgruppens sysselsättnings- eller arbetslöshetsgrad. För närvarande måste sådan information skaffas genom separata utredningar, där materialet grundar sig på erhållandet av någon fastställd förmån eller tjänst.

Spetsprojektet Vågar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra (se nedan) har i samarbete med den av Juho Saari ledda arbetsgruppen som tillsatts för bekämpning av ojämlikhet förvärvat undersökningsmaterial om delaktigheten i arbetslivet och företagande bland dem som via FPA får vårdbidrag för pensionstagare och handikappbidrag för personer över 16 år. Av dem som på så sätt har definierats som personer med funktionsnedsättning har 38,4 procent heltidsarbetat och 31 procent deltidarbetat under de senaste två åren. Av dem som arbetade var 53,5 procent nöjda med den nuvarande arbetstiden/arbetsmängden, medan endast 13,2 procent önskade mer arbetstid. Av dem som önskade komma in i arbetslivet ville 26,1 procent arbeta på heltid och 25,1 procent på deltid. Av respondenterna ansåg 33 procent sig vara arbetsoförmögna. Resten skulle vilja arbeta högst sporadiskt.

8 Statistikcentralens arbetskraftsundersökning 2011

Vägar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra (projektet Ote) hör till spetsprojekten för statsminister Sipiläs regering. Målet för projektet är att partiellt arbetsföra personer ska kunna stanna kvar i arbetslivet eller få arbete på den öppna arbetsmarknaden betydligt bättre än i dag. I spetsprojektet (2016–2018) ingår åtta delprojekt, inom ramen för vilka man skapar och testar nya sätt att stödja partiellt arbetsföras sysselsättning och delaktighet.

Inom ramen för ovan nämnda spetsprojekt vidareförmedlas de modeller för stödjande av partiellt arbetsföras sysselsättning som togs fram inom programmet Partiellt arbetsföra med i arbetslivet (2013–2015). Exempelvis kan arbetet och arbetsförhållandena ändras så att en funktionsnedsättning eller sjukdom inte alls påverkar möjligheten att arbeta. Kompetensen hos dem som arbetar med tjänster för partiellt arbetsföra utvecklas genom kurser för samordnare för arbetsförmågan över hela Finland. I webbtjänsten Osku⁹ finns aktuell information om tjänster och förmåner som hänför sig till partiell arbetsförmåga, effekten av olika metoder samt forskning och den uppdaterade lagstiftningen.

Man har också utrett vilka faktorer som hindrar respektive främjar företagande bland personer med funktionsnedsättning och partiellt arbetsföra¹⁰. Dessutom har spetsprojektet förvärvat ytterligare data via undersökningsmaterialet i den av Juho Saari ledda arbetsgruppen för bekämpning av ojämlikhet. Utifrån detta material och förslagen i den utredning som statsrådets gemensamma utrednings- och forskningsverksamhet gjort ska konkreta åtgärder som främjar företagandet bland personer med funktionsnedsättning ventileras tillsammans med företagar- och funktionshindersorganisationerna.

Med finansiering från Europeiska socialfonden samt arbets- och näringsministeriet genomfördes ett undersökningsprojekt som en del av det nationella ESF-projektet för pilotprojekt avseende samordnare för arbetsförmågan, som samordnas av NTM-centralen i Sydvästra Finland. Inom ramen för projektet kartlade man arbetsgivarnas åsikter om möjligheterna för partiellt arbetsföra att få arbete och hindren i anslutning till detta. Enligt undersökningen anser merparten av företagen att arbetsmotivation är det viktigaste kriteriet och den viktigaste egenskapen hos arbetssökande, även när det

9 Närmare information: www.tietyoelamaan.fi

10 Statsrådets gemensamma utrednings- och forskningsverksamhets publikationer 22/2017

gäller arbetsökande med partiell arbetsförmåga. En funktionsnedsättning eller sjukdom är alltså inte en avgörande faktor vid rekrytering av nya arbetstagare. Undersökningen tyder på att attityderna gentemot partiell arbetsförmåga håller på att bli positiva. Utifrån rekommendationerna i undersökningen ska åtgärder vidtas för att sänka rekryteringströskeln. Dessutom ska arbetsgivarna delges information om och exempel på fungerande lösningar och modeller bland annat i form av regionala kurser.¹¹

Koncepten och verksamhetskulturen i anslutning till de tjänster som partiellt arbetsföra behöver samt lagstiftningen om dessa ska ses över så att personer med funktionsnedsättning och partiellt arbetsföra får tillgång till de tjänster som de behöver effektivare än i dag och så att allt fler partiellt arbetsföra avancerar på sin väg in i arbetslivet. Reformen gäller bland annat arbetsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning och personer med utvecklingsstörning, i fråga om vilka målen och verksamhetsformerna ska ändras så att de i högre grad siktar på arbete i anställningsförhållande. Avsikten är att arbetsverksamhet i företag (s.k. öppet arbete) ska ändras till tidsbegränsade arbetsförsök. Dessutom tar man för partiellt arbetsföra fram en kundorienterad och rättidig verksamhetsmodell för stödjande av arbetsförmågan inom vården, habiliteringen och rehabiliteringen. Verksamhetsmodeller ska utvecklas genom regionala försök.

Inom ramen för Ote-projektet utarbetade en trepartsarbetsgrupp en rapport om undanröjandet av flitfällor vid partiell arbetsförmåga. Arbetsgruppen föreslog en så kallad linjär modell, som innebär att förvärvsinkomsten och pensionen samordnas så att förvärvsinkomsten steglöst sänker den löpande pensionen. Den linjära modellen innebär att ökade förvärvsinkomster ger en större totalinkomst och att flitfällor därmed undviks.

Som en del av den landskapsreform som föreslagits träda i kraft i början av 2020 bereder arbets- och näringsministeriet en reform av tillväxttjänster med därtill anknyttande lagstiftning. Genom reformen ska de nuvarande NTM-centralernas, arbets- och näringsbyråernas och landskapsförbundens uppgifter överföras på de nya landskapen, tjänsterna förtydligas och kundorienteringen förbättras. Avsikten är att regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om regionutveckling och

11 Arbets- och näringsministeriets publikationer 42/2017

tillväxttjänster samt regeringens proposition om innehållslagar om tillväxttjänster ska lämnas till riksdagen våren 2018.

En del tillväxttjänster ska ordnas nationellt och en del på landskapsnivå. Alla tjänster ska genomföras i form av samordnade och ändamålsenliga helheter. Landskapen ska bära ansvaret för att det inom deras områden ordnas tillräckligt med sådana tillväxttjänster på landskapsnivå som förbättrar de arbetslösas möjligheter att få arbete. Den framtida möjligheten för landskapen att producera tjänster som svarar mot klienternas behov kan stärka jämlikheten mellan dem. Landskapen ska iaktta internationella åtaganden som Finland förbundet sig till, och staten kan ställa därtill relaterade krav på landskapen. Åtagandena omfattar i synnerhet jämlikhet i fråga om tillgången till tjänster samt icke-diskriminering av olika klientgrupper och enskilda klienter. Fullgörandet av åtagandena ska utvärderas i årliga dialoger mellan staten och landskapen.¹²

4.9.2 Åtgärder för att stärka jämlik sysselsättning och tillgång till arbete

Långsiktiga åtgärder:

56. Skillnaden i sysselsättningsgrad mellan personer med respektive utan funktionsnedsättning ska utjämnas.
 - a. Arbetslöshetstiderna för personer med funktionsnedsättning ska förkortas så att de motsvarar situationen bland övriga grupper av arbetssökande. Orsakerna till avslutade kundrelationer ska bättre motsvara fördelningen i andra grupper av arbetssökande.
 - b. Andelen personer med funktionsnedsättning som registrerar sig som arbetssökande ska ökas.
 - c. Uppföljningen av sysselsättningen bland personer med funktionsnedsättning ska utvecklas.

Ansvarig: ANM

¹² Närmare information: <http://tem.fi/> (utkast till lag om regionutveckling och tillväxttjänster i oktober 2017, på finska) <http://tem.fi/kasvupalvelun-sisaltolait-marraskuussa-2017> (utkast till innehållslag om tillväxttjänster i november 2017, på finska)

57. Att personer med funktionsnedsättning får det stöd som de behöver för att sysselsättas ska säkerställas i de nya servicestrukturerna.

Ansvarig: ANM

58. Arbetsgivarnas medvetenhet om de till buds stående tjänsterna och stödformerna ska förbättras.

Ansvarig: ANM

59. De flitfallor som hindrar personer med funktionsnedsättning från att få arbete ska minskas.

Ansvarig: SHM

Åtgärder under programperioden:

60. Anpassningen av arbetsförhållandena på arbetsplatserna ska främjas inom ramen för spetsprojektet Vagar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra.

Ansvarig: SHM

61. Lagstiftningen om arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning och för personer med utvecklingsstörning ska ses över inom ramen för spetsprojektet Vagar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra. Bestämmelserna om arbetsverksamhet på arbetsplatserna (s.k. öppet arbete) ska preciseras.

Ansvarig: SHM

62. Flitfallorna i samband med förvärvsinkomster vid sidan av sjuk- eller invalidpension ska minskas genom att bereda en regeringsproposition med förslag till lagändringar till följd av den så kallade linjära modellen inom ramen för spetsprojektet Vagar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra.

Ansvarig: SHM

4.10 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet (Artikel 28 i funktionshinderskonventionen)

Personer med funktionsnedsättning ska garanteras rätt till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet för sig och sin familj. De ska garanteras tillräckligt med mat, kläder och en lämplig bostad. Det väsentliga är tillgången till ändamålsenlig och överkomlig service, anordningar och annat stöd för behov som är relaterade till funktionsnedsättning.

4.10.1 Uppfyllande av en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Personer med funktionsnedsättning har ofta låga inkomster och trots kompensationer en stor mängd extra kostnader och klientavgifter på grund av funktionsnedsättningen. Lagen om garantipension (703/2010) har varit i kraft sedan 2011. Avsikten med garantipensionen är att trygga försörjningen för dem som har de allra lägsta inkomsterna. Man har strävat efter att med jämna mellanrum justera garantipensionsbeloppet, och i början av 2018 höjdes garantipensionen med cirka 15 euro till 775,27 euro. Också minimibeloppet för rehabiliteringspenningen för unga och för rehabiliteringspenningen för personer i yrkesinriktad rehabilitering höjdes så att den motsvarar garantipensionsbeloppet.

Genom avgifts- och kostnadstak försöker man se till att försörjningen för dem som har ett stort behov av tjänster räcker till. Trots detta medför klientavgifterna ekonomiska svårigheter för många av dem som behöver mycket tjänster. En av social- och hälsovårdsministeriet tillsatt arbetsgrupp utreder möjligheterna att se över klientavgifterna. Bland annat är självriskan för resor till hälso- och sjukvård som ersätts med stöd av sjukförsäkringen för närvarande 25 euro per resa, vilket i början av året innan takbeloppet nås medför svårigheter för många sådana personer med funktionsnedsättning som behöver exempelvis terapeutiska behandlingar .

Vid statsrådets kansli pågår projektet Toimi, som har till uppgift att bereda en totalreform av grundskyddet för att bidra till förbättrad sysselsättning och aktivitet och till mindre ojämlikhet. Inom ramen för projektet bereds flera alternativa modeller till en totalreform.

4.10.2 Åtgärder för att stärka en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Långsiktiga åtgärder:

63. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet för personer med funktionsnedsättning ska säkerställas.

Ansvarig: SHM

64. Helheten av klientavgifter och självriskandelar ska granskas och utvecklas så att den blir tydlig och så att klienternas avgiftsbörda blir rimlig och inte hindrar anlitaandet av tjänster.

Ansvarig: SHM

Åtgärder under programperioden:

65. Åtagandena enligt FN:s funktionshinderskonvention ska beaktas i ärenden som gäller klientavgifter, läkemedelsersättningar och reseersättningar och i sådana ändringar som genomförs i fråga om dessa. Rätten till en tillfredsställande social trygghet för personer med funktionsnedsättning ska tryggas i samband med reformerna.

Ansvarig: SHM

66. Påverkan ska utövas så att åtagandena enligt FN:s funktionshinderskonvention beaktas i beredningen av totalreformen av den sociala tryggheten (projektet Toimi).

Ansvariga: SRK och SHM

67. Vid verkställigheten av lagen om klientavgifter ska fokus läggas vid bland annat möjligheterna att sänka och lindra avgifterna.

Ansvarig: SHM

4.11 Kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott (Artikel 30 i funktionshinderskonventionen)

Personer med funktionsnedsättning har rätt att delta i kulturliv och att utveckla sin kreativa, artistiska och intellektuella förmåga. Det är väsentligt att säkerställa lokalers och tjänsters tillgänglighet och att alla erbjuds lika möjligheter att delta.

Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt på samma villkor som andra till erkännande av och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur.

4.11.1 Genomförande av jämlikheten vid deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Målet enligt den kulturpolitiska strategin 2020 är att kultur- och bibliotekstjänster på lika villkor ska vara tillgängliga och åtkomliga för alla och att de olika befolkningsgrupperna ska vara delaktiga i den finländska kulturen och ha möjlighet att ägna sig åt kulturella fritidsintressen. En handbok om tillgängliga kulturevenemang publicerades 2015. Möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att konsumera och producera kultur har främjats på många sätt, exempelvis genom att förbättra tillgängligheten och bevilja assistenter fritt inträde till kultur- och idrottsevenemang. EU:s funktionshinderskort, som ska lanseras sommaren 2018, kommer sannolikt att öka möjligheterna. Teckenspråkiga och syntolkade kultur- och idrottsevenemang finns dock endast i begränsad utsträckning.

Statens idrottsråd har till uppgift att utvärdera effekten av statsförvaltningens åtgärder på idrottens område. Utvärderingsuppgiften innebär att målen, åtgärderna och resursfördelningen samt resultaten och effekten av åtgärderna ska synliggöras inom statsförvaltningens samtliga kompetensområden. Utifrån utvärderingen ska rådet för varje mandatperiod lägga fram förslag om utveckling av idrotten och elitidrotten som en del av statsförvaltningens verksamhet och om behoven av att utveckla den verksamheten.

Idrottsrådets utvärdering bygger på att främja fyra centrala innehållsområden, dvs. fysisk aktivitet, utövande av motion på egen hand eller ledd motion eller fritidsmotion, medborgarverksamhet inom motion och idrott samt elitidrott. I samband med alla dessa innehållsområden utvärderas också likabehandlings- och jämlikhetsperspektiven. Statsförvaltningen ska skapa förutsättningar för utbredd motion och elitidrott bland befolkningen.

För att rättigheterna och möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att röra på sig, motionera och idrotta på elitnivå ska kunna tillgodoses måste rådet på ett övergripande sätt beakta likabehandlings- och jämlikhetsfrågorna när det analyserar målen, åtgärderna och resursfördelningen samt resultaten och effekten av statsförvaltningens åtgärder.

För närvarande pågår en utvärdering av anpassad motion, där ett delområde består av möjligheter för personer med funktionsnedsättning att röra på sig, motionera och idrotta i tävlingar och på elitnivå. Sammantaget utvärderas sju helheter, inklusi-

ve bland annat rekommendationer om utveckling av de statliga styrmedlen, faktaunderlaget och systemen för konsekvensbedömning samt om utvidgandet av samarbetet mellan olika aktörer. Utvärderingen pågår från september 2017 till mars 2018.

4.11.2 Åtgärder för att stärka deltagandet i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Långsiktiga åtgärder:

68. Möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att på lika villkor delta i aktiviteter inom motion, idrott, konst, kultur och ungdomsarbete ska främjas genom att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Ansvarig: UKM

69. Inom idrotts- och motionsområdet ska fästas mer vikt än för närvarande vid att jämlikheten realiserats och omsätts i praktiken i understödshelheterna och informationsstyrningen.

Ansvarig: UKM

Åtgärder under programperioden:

70. Barn och unga med funktionsnedsättning och deras särskilda behov ska beaktas i hobbygarantiprogrammet.

Ansvarig: UKM

71. Statsförvaltningens åtgärder och styrmedel inom vardagsmotion, idrott och motion samt elitidrott för personer med nedsatt rörlighet och personer med funktionsnedsättning ska utvärderas.

Ansvariga: UKM och Statens idrottsråd

4.12 Internationellt samarbete (Artikel 11, 32 och 33 i funktionshinderskonventionen)

Rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska säkerställas även i risksituationer, däribland väpnade konflikter, humanitära nödlägen och naturkatastrofer. Deltagande för personer med funktionsnedsättning i internationellt samarbete ska stödjas. Utvecklingsverksamheten ska stödjas bland annat genom utbyte och delgivning av information, erfarenheter, utbildningsprogram och goda exempel internationellt.

4.12.1 Tillgodoseende av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i det internationella samarbetet

En av tyngdpunkterna och de genomgående målsättningarna i Finlands människorätts- och utvecklingspolitik är att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska tillgodoses. Målet är att befästa tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning bland annat genom att stödja deras deltagande i den politiska beslutsprocessen såväl i Finland som internationellt. Rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska beaktas inom ramen för det internationella främjandet av de mänskliga rättigheterna i EU:s, FN:s, Europarådets, OSSE:s och i mån av möjlighet också i andra internationella organisationers verksamhet.

När de finländska riktlinjerna utarbetas ska de ståndpunkter som personer med funktionsnedsättning och funktionshindersorganisationerna har beaktas i så stor omfattning som möjligt. Samråd ordnas bland annat inom ramen för samordningsgruppen för internationell politik för personer med funktionsnedsättning, som sorterar under utrikesministeriet. Rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tas upp i Finlands anföranden i olika organisationer samt resolutionsförhandlingar. I frågor som gäller rättigheterna för personer med funktionsnedsättning är Signmark, dvs. Marko Vuoriheimo, särskild representant för utrikesministeriet.

Enligt Finlands utvecklingspolitiska redogörelse ska personer med funktionsnedsättning beaktas i all verksamhet. Finland arbetar aktivt för rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i internationella forum, i påverkansarbetet och genom att tillämpa en människorättsbaserad syn på utveckling. Enligt denna syn ska man i fråga om Finlands samtliga projekt inom utvecklingssamarbete se till att projekten uppfyller människorättsprinciperna, såsom icke-diskriminering, tillgänglighet, delaktighet och inkludering samt transparens.

Finland har förbundit sig att främja rättigheterna för personer med funktionsnedsättning via tre huvudsakliga kanaler: särskilda projekt, integrering samt politisk påverkan och dialog. Finland finansierar projekt som främjar rättigheterna för personer med funktionsnedsättning på olika håll i världen. För att förbättra uppföljningen av finansieringen lanserade utrikesministeriet en så kallad markör för funktionshindersfinansiering år 2016. Dessutom ska funktionshindersfinansieringen utvecklas så att den mer strategiskt inkluderas i utvecklingspolitiken.

Globalt sett finns det cirka en miljard personer med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning som i händelse av en humanitär kris hör till de mest sårbara. I krissituationer blir personer med funktionsnedsättning ofta åsidosatta och lämnas lätt utan behövlig hjälp, service och information. Brister i bland annat tillgången till information kan leda till att personer med funktionsnedsättning inte får information om exempelvis evakueringar eller andra säkerhetsåtgärder i tid. Undersökningar visar att uppskattningsvis fyra gånger fler personer med funktionsnedsättning omkommer i naturkatastrofer och konflikter jämfört med personer utan funktionsnedsättning. Kvinnor och flickor med funktionsnedsättning löper särskilt stor risk för att falla offer för sexuellt våld samt för utnyttjande och diskriminering på flera grunder.

Under de senaste åren har Finland fäst särskild vikt vid ställningen för personer med funktionsnedsättning i humanitära krissituationer. Likaså har Finland i allt högre grad beaktat ställningen för personer med funktionsnedsättning i synnerhet i flyktingsituationer. Projektbudgeten för perioden 2014–2017 uppgick till två miljoner euro.

Med stöd av utrikesministeriets finansiering för humanitärt bistånd har World Vision Finland sedan början av 2014 genomfört olika operationer i flyktingläger i Uganda, Kenya och Irak. Det centrala har varit att förbättra tillgången till rent vatten och sanitära möjligheter så att möjligheten och rätten till ett mer självständigt liv för de personer med funktionsnedsättning som bor i flyktinglägren tillgodoses. Också andra organisationer, såsom Kyrkans Utlandshjälps och FRK:s humanitära projekt har innefattat komponenter som stöder ställningen för personer med funktionsnedsättning. De finländska organisationerna har allt mer anlitat funktionshindersorganisationernas sakkunskap också vid planeringen av det humanitära biståndet.

Som ett resultat av Finlands och andra aktörers påverkansarbete har samarbetsnätverket för de humanitära organisationerna Inter-Agency Standing Committee (IASC) börjat ta fram riktlinjer för ställningen för personer med funktionsnedsättning i den humanitära biståndsverksamheten. Via processen utövas på bred front påverkan på praxisen hos aktörerna inom humanitärt bistånd. Finland stöder utarbetandet av färdplanen. Genom färdplanen skapas standarder för god praxis samtidigt som det humanitära biståndets fruktbarhet, effektivitet och människorättsperspektiv stärks.

4.12.2 Åtgärder för att stärka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i det internationella samarbetet

Långsiktiga åtgärder:

72. Finland ska aktivt arbeta för att funktionshindersperspektivet inkluderas i policyerna och programmen om humanitärt bistånd inom de FN-organisationer och finska frivilligorganisationer som Finland stöder.

Ansvarig: UM

Åtgärder under programperioden:

73. Finland ska aktivt föra fram rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i internationella organisationer, såsom EU:s, FN:s, Europarådets, OSSE:s och i mån av möjlighet också i andra internationella organisationers verksamhet samt i olika globala politiska processer och förhandlingar, inklusive referensramen för rättigheterna för flyktingar och migranter..

Ansvarig: UM

74. Finland fortsätter med det politiska och i mån av möjlighet också med det ekonomiska stödet till verksamheten för FN:s särskilda rapportör för personer med funktionsnedsättning och till det funktionshindersarbete som kontoret för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) vid OSSE bedriver.

Ansvarig: UM

75. Främjandet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska knytas tydligare till tyngdpunkterna, målen och resultatrapporteringen inom utvecklingspolitiken, och indikatorerna för uppföljning av funktionshindersfinansieringen ska utvecklas.

Ansvarig: UM

76. Finland ska fortsätta arbetet med att påverka FN-organisationerna bland annat genom att i direktionerna för FN-organisationerna föra fram behovet av att utse en ansvarsperson för funktionshindersfrågor, kanalisera medel till funktionshindersverksamheten och förvärva behövligt kunnande.

Ansvarig: UM

77. Finland satsar fortsättningsvis på funktionshindersverksamhet i humanitära kriser. Finland stöder FN-organisationernas och de finska organisationernas humanitära biståndsarbete ekonomiskt och för med dem en aktiv dialog om en integrering av funktionshindersperspektivet.

Ansvarig: UM

78. Finland fortsätter att stödja utarbetandet av FN:s färdplan för ställningen för personer med funktionsnedsättning i den humanitära biståndsverksamheten och verkställigheten av denna i organisationernas verksamhet.

Ansvarig: UM

79. *Rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska beaktas i den människorättsutbildning som ministeriet ordnar. Dessutom ska rättigheterna för personer med funktionsnedsättning bättre integreras i sådan utbildning som gäller bland annat de genomgående målen och verkställigheten av människorättsperspektivet.*

Ansvarig: UM

80. Teckenspråkets ställning i Europarådet ska främjas i synnerhet under Finlands ordförandeskap i Europarådets ministerkommitté (november 2018–maj 2019). 2019).

Ansvarig: UM

81. Finland utarbetar för kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning sin första periodiska rapport om verkställigheten av konventionen i enlighet med artikel 35 i funktionshinderskonventionen. Inkluderingen av de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning i rapporteringen ska beaktas enligt artikel 4.3 i konventionen.

Ansvarig: UM

82. Delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i planeringen och verkställigheten av utvecklingssamarbetet ska stärkas.

Ansvarig: UM

5 Övervakning

Mandatperioden för delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning och därmed även perioden för åtgärdsprogrammet sträcker sig till slutet av april 2019. Tiden för att vidta de åtgärder som uppställts för denna mandatperiod är kortare än normalt. Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning samordnar övervakningen av åtgärderna. De som ansvarar för de olika åtgärderna rapporterar om hur åtgärderna framskridit i slutet av programperioden. Ministerierna har också ombetts föra fram indikatorer genom vilka åtgärderna kan följas upp.

Framöver, när delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättnings mandatperiod är fyra år, utförs övervakningen i två faser: en halvtidsöversyn och rapportering i mitten av perioden och en andra rapportering vid periodens slut.

Bilaga 1 Förteckning över åtgärder

Åtgärder för att stärka inkluderingen

Långsiktiga åtgärder:

1. Tillvägagångssätten för att inkludera personer med funktionsnedsättning i lagberedningen och utvecklingsprojekt ska utvecklas.

Ansvariga: Samtliga ministerier

2. En genuin inkludering av personer med funktionsnedsättning ska främjas på både kommunal nivå och landskapsnivå. Inkluderingen av personer med funktionsnedsättning i landskapsreformen ska säkerställas. Verksamheten för råden för personer med funktionsnedsättning i kommunerna och landskapen ska stödas för att säkra påverkansmöjligheterna genom informationsstyrning och spridning av god praxis.

Ansvariga: FM, SHM och JM

Åtgärder under programperioden:

3. Funktionshindersorganisationerna samt råden för personer med funktionsnedsättning i både kommunerna och landskapen ska garanteras delaktighet i social- och hälsovårdsberedningen i landskapen.

Ansvarig: SHM

4. Kommunerna och landskapen ska stödas vid inrättandet av råd för personer med funktionsnedsättning.

Ansvariga: FM, SHM och JM

5. Information om rättigheterna att delta, kommunernas och landskapens nya roller och de nya elektroniska tjänsterna ska spridas i tillgänglig form. Behovet av tillgängligt material och tillgängliga broschyrer ska kartläggas.

Ansvarig: JM

6. Stöd ska ges så att en företrädare för funktionshindersorganisationerna kan delta i FN:s konventionsstatskonferens enligt funktionshinderskonventionen.

Ansvarig: UM

Åtgärder för att stärka jämlikheten

Långsiktiga åtgärder:

7. Jämlikheten för personer med funktionsnedsättning ska främjas i ministeriernas verksamhet.
Ansvarig: Samtliga ministerier
8. Jämlikheten och icke-diskrimineringen i arbetslivet ska främjas.
Ansvariga: ANM, JM och SHM
9. Uppföljningen av diskrimineringen av personer med funktionsnedsättning ska utvecklas såväl inom den nationella uppföljningsgruppen för diskriminering som inom övervakningsmekanismen enligt FN:s funktionshinderskonvention.
Ansvariga: JM, VANE och THL

Åtgärder under programperioden:

10. Utbildning i jämlikhetsplanering ska ordnas och utbildningsmaterial tas fram tillsammans med myndigheterna, funktionshinderorganisationerna och näringslivet.
Ansvariga: JM och VANE
11. Medvetenheten om rättsmedlen hos personer med funktionsnedsättning ska förbättras genom information och utbildning i samarbete med funktionshindersorganisationerna.
Ansvariga: JM och UM

Åtgärder för bättre medvetenhet och faktaunderlag

Långsiktiga åtgärder:

12. Faktaunderlaget om personer med funktionsnedsättning ska stärkas inom alla förvaltningsområden som stöd för genomförandet av funktionshinderskonventionen.
Ansvariga: Samtliga ministerier
13. Medvetenheten och faktaunderlaget i fråga om betydelsen av för alla lämplig planering och tillgängligt byggande vid nyproduktion och renoveringar samt i fråga om inkluderingen i systematisk fastighetsförvaltning ska förbättras.
Ansvariga: MM
14. Metoder för informationsproduktion ska tas fram för uppföljning av den inkluderande undervisningen.
Ansvariga: UKM, SHM och VANE

Åtgärder under programperioden:

15. Medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska förbättras på alla förvaltningsnivåer och inom alla förvaltningsområden.
Ansvarig: VANE
16. Rättighetsaspekten för personer med funktionsnedsättning ska inkluderas i den periodiska rapporteringen i samband med människorättskonventionerna. Funktionshinderorganisationer ska uppmuntras att delta i den periodiska rapporteringen i samband med människorättskonventionerna.
Ansvarig: UM
17. En utredning om sysselsättningen bland personer med funktionsnedsättning ska genomföras och verktyg för uppföljning av sysselsättningen tas fram.
Ansvarig: ANM

Åtgärder för att förbättra tillgängligheten

Långsiktiga åtgärder:

18. Tillgängligheten ska beaktas i verksamheten inom alla förvaltningsområden. Den fysiska tillgängligheten ska beaktas på olika sätt med hänsyn till personer med funktionsnedsättning, liksom även tillgängligheten till kommunikation, material och system. Flerkanalskommunikationen samt de som använder teckenspråk och behöver lättläst språk ska beaktas.
Ansvariga: Samtliga ministerier
19. Tillgången till reparationsunderstöd (reparationsunderstöd för bostäder för äldre och för personer med funktionsnedsättning, understöd för avlägsnande av rörelsehinder och his-sunderstöd) ska tryggas.
Ansvarig: MM
20. Beaktandet av planering som lämpar sig för alla samt byggnadsbeståndets och livsmiljöns tillgänglighet ska främjas genom informationsstyrning och utvecklingsverksamhet.
Ansvarig: MM
21. Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att tillgängligt kunna anlita elektroniska tjänster även med beaktande av de språkliga rättigheterna ska främjas.
Ansvarig: FM

Åtgärder under programperioden:

22. Åtgärdsprogrammet "Digitala transport- och kommunikationstjänster görs tillgängliga" ska genomföras via resultatstyrningen vid förvaltningsområdets ämbetsverk.
Ansvarig: KM

23. Åtagandena enligt FN:s funktionshinderskonvention ska beaktas vid genomförandet av digitaliseringsprojekt.
Ansvarig: FM
24. Genomförandet av tillgängligheten ska främjas i social- och hälsovårdsreformen.
Ansvarig: SHM
25. I informationen om tillgänglighetsförordningen ska betydelsen av tillgängligt byggande lyftas fram. Åtagandena enligt FN:s funktionshinderskonvention ska beaktas i handböcker och anvisningar. Avsikten är att via samarbetsnätverken delta i genomförandet av tillgänglighetsutbildning för planerare.
Ansvarig: MM

Åtgärder för att stärka ett självständigt liv och delaktighet

Långsiktiga åtgärder:

26. Tillgodoseendet av valfriheten inom den särskilda servicen för personer med funktionsnedsättning ska främjas.
Ansvarig: SHM
27. Stödet för beslutsfattande och god praxis inom detta ska utvecklas.
Ansvariga: SHM och JM
28. Påverkan ska utövas så att institutionsboendet avvecklas senast 2020. Påverkan ska utövas så att produktionen av bostäder för personer med funktionsnedsättning möjliggör boende enligt FN:s funktionshinderskonvention. Särskild vikt ska fästas vid avvecklingen av institutionsboende bland barn.
Ansvariga: MM och SHM
29. Påverkan ska utövas för att ge personer med funktionsnedsättning en faktisk möjlighet att välja bosättningsort och boendeform.
Ansvarig: SHM

Åtgärder under programperioden:

30. God praxis inom stödet för beslutsfattande ska kartläggas tillsammans med funktionshindersorganisationerna.
Ansvariga: SHM och JM
31. I beredningen och verkställigheten av lagstiftningen om självbestämmanderätt ska säkerställas att de särskilda behoven för personer med funktionsnedsättning och åtagandena i enlighet med FN:s funktionshinderskonvention beaktas.
Ansvarig: SHM

32. Beaktandet av åtagandena i enlighet med FN:s funktionshinderskonvention ska säkerställas i den nya funktionshinderslagstiftningen och i verkställigheten av denna.
Ansvarig: SHM
33. För att främja avvecklingen av institutionsboendet och utvecklingen av individuella boendelösningar i enlighet med FN:s funktionshinderskonvention ska ett möte för uppföljning av programmet Kehas ordnas. Påverkan ska utövas så att det för personer med utvecklingsstörning erbjuds tillräckligt med olika boendelösningar, i synnerhet inom det vanliga bostadsbeståndet.
Ansvärliga: SHM och MM
34. Resultaten av utredningen om jämlikheten inom boendet för personer med utvecklingsstörning ska utnyttjas för att förbättra boendet.
Ansvarig: MM
35. Anvisningarna om personlig assistans ska preciseras bland annat genom Handboken för funktionshindersservice. I arbetet ska samarbete bedrivas med experter vid funktionshindersorganisationerna.
Ansvarig: SHM
36. Stöd för verkställigheten i landskapen: Åtgärder ska vidtas för att säkerställa att de särskilda behoven för personer med funktionsnedsättning beaktas och individuella lösningar genomförs.
Ansvarig: SHM
37. Tillämpningsanvisningarna för socialvården och funktionshindersservicen ska preciseras så att respekten för privatlivet för personer med funktionsnedsättning och deras övertygelse beaktas vid valet av assistans- och vårdpersonal.
Ansvarig: SHM
38. Medvetenheten om tillämpningen av upphandlingslagen ska förbättras så att rätten för personer med funktionsnedsättning till ett självständigt liv, tjänster enligt behov och självbestämmanderätt förverkligas.
Ansvärliga: ANM och SHM

Åtgärder för att stärka rätten till oberoende rörlighet

Långsiktiga åtgärder:

39. Tillgänglig trafik och kommunikation ska främjas.
Ansvarig: KM

40. Tillgodoseendet av rättigheterna för passagerare med funktionsnedsättning eller nedsatt rörlighet och rättigheterna med stöd av de eventuella ändringarna av tågpassagerarförordningen ska övervakas. För övervakningen svarar Trafi tillsammans med konsumentombudsmannen.

Ansvarig: KM

41. Ändamålsenligheten hos bilskattestödet för personer med funktionsnedsättning ska utvärderas. Möjligheterna att ersätta detta genom att utveckla social- och hälsovårdsministeriets servicesystem ska utredas.

Ansvariga: FM och SHM

Åtgärd under programperioden:

42. Verkställigheten av lagen om trafikservice ska övervakas och konsekvenserna för rörligheten för personer med funktionsnedsättning ska följas upp bland annat i fråga om taxitrafiken.

Ansvarig: KM

Åtgärder för att stärka lika möjligheter till utbildning

Långsiktiga åtgärder:

43. Hur den inkluderande inlärningen enligt artikel 24 i funktionshinderskonventionen genomförs i samband med verkställigheten av lagstiftningen ska följas upp på alla utbildningsstadier.

Ansvarig: UKM

44. Det ska möjliggöras att personer med funktionsnedsättning har tillgång till och kan delta i utbildning på ett sådant sätt att deras individuella behov beaktas och behövliga stödtjänster möjliggörs.

Ansvarig: UKM

45. Lika utbildningsmöjligheter och förvärvandet av kompetens i olika livsfaser ska främjas enligt utbildningsbehovet med hänsyn till livslångt lärande (examina, examensdelar, omskolning, komplettering av kompetens osv.)

Ansvarig: UKM

46. Lika deltagande för personer med funktionsnedsättning i förskoleundervisning, grundläggande utbildning, gymnasieutbildning, yrkesutbildning, utbildning inom fritt bildningsarbete och högskoleutbildning ska främjas genom att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Ansvarig: UKM

47. Medvetenheten om möjligheterna till sådana rimliga anpassningar inom utbildningen som avses i diskrimineringslagen ska ökas.

Ansvarig: UKM

Åtgärder under programperioden:

48. Påverkan ska utövas så att de särskilda behoven för barn och unga med funktionsnedsättning beaktas i programmet Skolan i rörelse.
Ansvarig: UKM
49. Utarbetandet av likabehandlingsplaner inom utbildningen ska främjas och följas upp.
Ansvarig: UKM
50. Uppgifter om god praxis inom inkluderande undervisning ska samlas in och spridas.
Ansvarig: UBS
51. Utnyttjandet av tillgänglig teknik i undervisningen och utbildningen samt inom styrningen och kommunikationen avseende utbildningen ska främjas (inkl. hjälpmedel och tillgängliga digitala inlärningsmiljöer).
Ansvarig: UKM
52. Delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i elev- och studentkårsarbetet samt studentföreningsarbetet ska främjas.
Ansvarig: UKM

Åtgärder för att stärka tillgången till habilitering, rehabilitering och hälso- och sjukvårdstjänster

Långsiktiga åtgärder:

53. Tillgången för personer med funktionsnedsättning till habilitering, rehabilitering och hälso- och sjukvårdstjänster ska säkras i enlighet med FN:s funktionshinderskonvention.
Ansvarig: SHM

Åtgärder under programperioden:

54. Åtagandena med stöd av FN:s funktionshinderskonvention ska beaktas i den helhetsreform av rehabiliteringssystemet som avses i regeringsprogrammet.
Ansvarig: SHM
55. Tillräckliga och högklassiga hjälpmedelstjänster ska garanteras bland annat genom att precisera utlämningsgrunderna och förbättra rättsskyddet.
Ansvarig: SHM

Åtgärder för att stärka jämlik sysselsättning och tillgång till arbete

Långsiktiga åtgärder:

56. Skillnaden i sysselsättningsgrad mellan personer med respektive utan funktionsnedsättning ska utjämnas
- Arbetslöshetstiderna för personer med funktionsnedsättning ska förkortas så att de motsvarar situationen bland övriga grupper av arbetsökande. Orsakerna till avslutade kundrelationer ska bättre motsvara fördelningen i andra grupper av arbetsökande.
 - Andelen personer med funktionsnedsättning som registrerar sig som arbetsökande ska ökas.
 - Uppföljningen av sysselsättningen bland personer med funktionsnedsättning ska utvecklas.

Ansvarig: ANM

57. Att personer med funktionsnedsättning får det stöd som de behöver för att sysselsättas ska säkerställas i de nya servicestrukturerna.

Ansvarig: ANM

58. Arbetsgivarnas medvetenhet om de till buds stående tjänsterna och stödformerna ska förbättras.

Ansvarig: ANM

59. De flitfallor som hindrar personer med funktionsnedsättning från att få arbete ska minskas.

Ansvarig: SHM

Åtgärder under programperioden:

60. Anpassningen av arbetsförhållandena på arbetsplatserna ska främjas inom ramen för spetsprojektet Vagar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra.

Ansvarig: SHM

61. Lagstiftningen om arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning och för personer med utvecklingsstörning ska ses över inom ramen för spetsprojektet Vagar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra. Bestämmelserna om arbetsverksamhet på arbetsplatserna (s.k. öppet arbete) ska preciseras.

Ansvarig: SHM

62. Flitfallorna i samband med förvärvsinkomster vid sidan av sjuk- eller invalidpension ska minskas genom att bereda en regeringsproposition med förslag till lagändringar till följd av den så kallade linjära modellen inom ramen för spetsprojektet Vagar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra.

Ansvarig: SHM

Åtgärder för att stärka en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Långsiktiga åtgärder:

63. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet för personer med funktionsnedsättning ska säkerställas.
Ansvarig: SHM
64. Helheten av klientavgifter och självriskandelar ska granskas och utvecklas så att den blir tydlig och så att klienternas avgiftsbörda blir rimlig och inte hindrar anlitaandet av tjänster.
Ansvarig: SHM

Åtgärder under programperioden:

65. Åtagandena enligt FN:s funktionshinderskonvention ska beaktas i ärenden som gäller klientavgifter, läkemedelsersättningar och reseersättningar och i sådana ändringar som genomförs i fråga om dessa. Rätten till en tillfredsställande social trygghet för personer med funktionsnedsättning ska tryggas i samband med reformerna.
Ansvarig: SHM
66. Påverkan ska utövas så att åtagandena enligt FN:s funktionshinderskonvention beaktas i beredningen av totalreformen av den sociala tryggheten (projektet Toimi).
Ansvariga: SRK och SHM
67. Vid verkställigheten av lagen om klientavgifter ska fokus läggas vid bland annat möjligheterna att sänka och lindra avgifterna.
Ansvarig: SHM

Åtgärder för att stärka deltagandet i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Långsiktiga åtgärder:

68. Möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att på lika villkor delta i aktiviteter inom motion, idrott, konst, kultur och ungdomsarbete ska främjas genom att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.
Ansvarig: UKM
69. Inom idrotts- och motionsområdet ska fästas mer vikt än för närvarande vid att jämlikheten realiserar och omsätts i praktiken i understödshelheterna och informationsstyrningen.
Ansvarig: UKM

Åtgärder under programperioden:

70. Barn och unga med funktionsnedsättning och deras särskilda behov ska beaktas i hobbygarantiprogrammet.

Ansvarig: UKM

71. Statsförvaltningens åtgärder och styrmedel inom vardagsmotion, idrott och motion samt elitidrott för personer med nedsatt rörlighet och personer med funktionsnedsättning ska utvärderas.

Ansvariga: UKM och Statens idrottsråd

Åtgärder för att stärka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i det internationella samarbetet

Långsiktiga åtgärder:

72. Finland ska aktivt arbeta för att funktionshindersperspektivet inkluderas i policyerna och programmen om humanitärt bistånd inom de FN-organisationer och finska frivilligorganisationer som Finland stöder.

Ansvarig: UM

Åtgärder under programperioden:

73. Finland ska aktivt föra fram rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i internationella organisationer, såsom EU:s, FN:s, Europarådets, OSSE:s och i mån av möjlighet också i andra internationella organisationers verksamhet samt i olika globala politiska processer och förhandlingar, inklusive referensramen för rättigheterna för flyktingar och migranter.

Ansvarig: UM

74. Finland fortsätter med det politiska och i mån av möjlighet också med det ekonomiska stödet till verksamheten för FN:s särskilda rapportör för personer med funktionsnedsättning och till det funktionshindersarbete som kontoret för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) vid OSSE bedriver.

Ansvarig: UM

75. Främjandet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska knytas tydligare till tyngdpunkterna, målen och resultatrapporteringen inom utvecklingspolitiken, och indikatorerna för uppföljning av funktionshindersfinansieringen ska utvecklas.

Ansvarig: UM

76. Finland ska fortsätta arbetet med att påverka FN-organisationerna bland annat genom att i direktionerna för FN-organisationerna föra fram behovet av att utse en ansvarsperson för funktionshindersfrågor, kanalisera medel till funktionshindersverksamheten och förvärva behövligt kunnande.

Ansvarig: UM

77. Finland satsar fortsättningsvis på funktionshindersverksamhet i humanitära kriser. Finland stöder FN-organisationernas och de finska organisationernas humanitära biståndsarbete ekonomiskt och för med dem en aktiv dialog om en integrering av funktionshindersperspektivet.
Ansvarig: UM
78. Finland fortsätter att stödja utarbetandet av FN:s färdplan för ställningen för personer med funktionsnedsättning i den humanitära biståndsverksamheten och verkställigheten av denna i organisationernas verksamhet.
Ansvarig: UM
79. Rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska beaktas i den människorättsutbildning som ministeriet ordnar. Dessutom ska rättigheterna för personer med funktionsnedsättning bättre integreras i sådan utbildning som gäller bland annat de genomgående målen och verkställigheten av människorättsperspektivet.
Ansvarig: UM
80. Teckenspråkets ställning i Europarådet ska främjas i synnerhet under Finlands ordförandeskap i Europarådets ministerkommitté (november 2018–maj 2019).
Ansvarig: UM
81. Finland utarbetar för kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning sin första periodiska rapport om verkställigheten av konventionen i enlighet med artikel 35 i funktionshinderskonventionen. Inkluderingen av de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning i rapporteringen ska beaktas enligt artikel 4.3 i konventionen.
Ansvarig: UM
82. Delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i planeringen och verkställigheten av utvecklingssamarbetet ska stärkas.
Ansvarig: UM

I det nationella åtgärdsprogrammet i anslutning till FN:s funktionshinderskonvention anges de åtgärder genom vilka genomförandet av konventionen ska främjas inom olika förvaltningsområden. Åtgärdsprogrammet innehåller 82 åtgärder fördelade på 12 innehållsområden.

I åtgärdsprogrammet accentueras betydelsen av delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i en föränderlig omvärld och tillgänglighetens betydelse som en förutsättning för tillgodoseendet av övriga rättigheter.

Viktiga mål i åtgärdsprogrammet är att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och att integrera dessa rättigheter inom olika förvaltningsområden och i samhället i stort.